

DET KONGELIGE FORNYINGS-,
ADMINISTRASJONS- OG KIRKEDEPARTEMENT

Prop. 81 L

(2010–2011)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i gravferdsloven og enkelte
andre lover

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5				
2	Bakgrunnen for hoved-					
	forslagene	7	3.10		Saksbehandlingsregler	
2.1	NOU 2006: 2 Staten og Den		3.10.1		vedrørende krematorium og	
	norske kirke	7	3.10.2		gravplass	23
2.2	Kirkeforliket og St.meld. nr. 17		3.11		Høringen	23
	(2007–2008) Staten og Den		3.12		Departementets vurderinger	23
	norske kirke	7	3.13		Rett til grav for dødfødt barn	24
2.3	Høring juni 2010	8	3.13.1		Hvem som sørger for	
2.3.1	Høringsinstanser	8	3.13.2		gravferden	24
2.3.2	Høringssvar	9	3.14		Kremasjon som gravferdsform	24
3	Endringer i gravferdsloven	10	3.14.1		Høringen	24
3.1	Utviklingen av gravferds-		3.15		Departementets vurderinger	25
	lovgivning og kirkegårds-		3.15.1		Endring av meldingsrutiner	25
	forvaltning	10			Departementets vurderinger	26
3.1.1	Lovutvikling gjennom		4		Krigsgraver	26
	hundre år	10	4.1		Departementets vurderinger	26
3.1.2	Økende individualisering og		4.1.1		Endringer i kirkeloven	28
	religiøst mangfold	10	4.1.2		Tilpasninger til ny organisering	
3.2	Kunnskap, kjennskap og		4.2		av prestetjenesten	28
	samhandling – årlig møte	12	4.2.1		Høringen	28
3.2.1	Høringen	13	4.2.2		Departementets vurderinger	29
3.2.2	Departementets vurderinger	13	4.3		Harmonisering med barneloven ...	29
3.3	Hovedbestemmelse om hensynet		4.4		Høringen	30
	til avdødes religion eller livssyn ...	13	4.5		Departementets vurderinger	30
3.3.1	Høringen	14	4.5.1		Justeringer som følger av	
3.3.2	Departementets vurderinger	14	4.5.2		endringer i gravferdsloven	30
3.4	Særskilt tilrettelagte graver	14	4.6		Tilsetting i Kirkerådets	
3.4.1	Høringen	14	4.6.1		sekretariat	31
3.4.2	Departementets vurderinger	15	4.6.2		Politiattest	31
3.5	Kirkegård – betegnelse og		4.7		Høringen	31
	beliggenhet	16	4.7.1		Departementets vurderinger	32
3.5.1	Høringen	16	4.7.2		Krav om medlemskap i Den	
3.5.2	Departementets vurderinger	17	4.8		norske kirke for lærere ved	
3.6	Innvielse av ny gravplass	17	4.8.1		teologisk fakultet	34
3.6.1	Høringen	18	4.8.2		Høringen	34
3.6.2	Departementets vurderinger	19	4.9		Departementets vurderinger	35
3.7	Frister ved gravferd og		4.9.1		Kirkebokføring	35
	kremasjon	19	4.9.2		Høringen	35
3.7.1	Høringen	19			Departementets vurderinger	35
3.7.2	Departementets vurderinger	20			Klageadgang for vedtak etter	
3.8	Askespredning	20	5		offentlighetsloven	36
3.8.1	Høringen	21	4.8.1		Høringen	36
3.8.2	Departementets vurderinger	22	4.8.2		Departementets vurderinger	37
3.9	Lovregulering av kirkelig		4.9		Særskilte ugildhetsbestemmelser	
	medvirkning ved askespredning ..	22	4.9.1		Høringen	37
3.9.1	Høringen	22	4.9.2		Departementets vurderinger	38
3.9.2	Departementets vurderinger	23	6		Endring i lov om helligdager	
					og helligdagsfred	39
					Endring i lov om Opplysnings-	
					vesenets fond	40

7	Økonomiske og administrative konsekvenser	41	8.2	Merknader til endringer i kirkeloven	45
8	Merknader til de enkelte bestemmelsene	43		Forslag til lov om endringer i gravferdsloven og enkelte andre lover	48
8.1	Merknader til endringer i gravferdsloven	43			

DET KONGELIGE FORNYINGS-,
ADMINISTRASJONS- OG KIRKEDEPARTEMENT

Prop. 81 L

(2010–2011)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i gravferdsloven og enkelte andre lover

Tilråding fra Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet av 1. april 2011, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringen Stoltenberg II)

1 Proposisjonens hovedinnhold

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet legger med dette fram forslag om endringer i lov 7. juni 1996 nr. 32 om kirkegårder, kremasjon og gravferd (gravferdsloven), lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke (kirkeloven), lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond og lov 24. februar 1995 nr. 12 om helligdager og helligdagsfred.

Det sentrale formål med endringsforslagene er å legge bedre til rette for at behovene religiøse og livssynsmessige minoriteter har i forbindelse med gravlegging, kan ivaretas. Disse spørsmålene ble reist under behandlingen av St.meld. nr. 17 (2007–2008) *Staten og Den norske kirke* vedrørende den framtidige organisering av forholdet mellom stat og kirke. Gjeldende gravferdslov er fra 1996. På bakgrunn av de erfaringer som er gjort med loven foreslår departementet også enkelte andre lovendringer. Noen av forslagene om endringer i gravferdsloven har konsekvenser også for kirkeloven. I tillegg foreslås det enkelte andre endringer i kirkeloven som departementet mener det er behov for å gjennomføre nå. Det

foreslås også to justeringer i henholdsvis helligdagsloven og loven om Opplysningsvesenets fond.

I proposisjonen gjøres det i kapittel 2 nærmere rede for bakgrunnen for lovforslagene. I kapittel 3 omtales den historiske utviklingen av lovreguleringen og forvaltningen vedrørende gravlegging og kirkegårder, og det gjøres rede for ulike forslag til endringer gravferdsloven. Kapittel 4 omhandler forslagene til endringer i kirkeloven. Det er redegjort for høringsinstansenes syn og departementets kommentarer til dem under det enkelte delkapittel i kapittel 3 og 4. I kapittel 5 og 6 er forslagene til justering av helligdagsloven og lov om Opplysningsvesenets fond omtalt. I kapittel 7 er det redegjort for de økonomiske og administrative konsekvensene av forslagene. Under kapittel 8 finnes særskilte merknader til de enkelte bestemmelser i gravferdsloven og kirkeloven.

Hovedinnholdet i forslagene til endringer i gravferdsloven er

- en faneparagraf som tydeliggjør at gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn
- at muligheten for gravlegging i særskilt tilrettelagt grav styrkes
- at tros- og livssynssamfunn likestilles når det gjelder å gjennomføre seremonier ved åpning av ny gravplass eller gravfelt
- at gravferdslovens navn og begrepsbruk gjøres livssynsnøytral
- at det etableres et kontaktforum vedrørende gravferd for de ulike tros- og livssynssamfunn i den enkelte kommune
- hjemmel for å innhente politiattest for tilsetting i kirkelige stillinger og for å utføre enkelte frivillige oppgaver
- at kravet om medlemskap i Den norske kirke for tilsetting som lærer ved teologisk fakultet oppheves
- at det innføres klageadgang for visse kirkelige organers vedtak etter offentlighetsloven

Det foreslås videre enkelte andre justeringer i gravferdsloven, og at departementet gis lovmessig grunnlag for å fastsette endringer i forvaltningsordningen for krigsgraver.

I kirkeloven foreslås

- tilpasninger i loven til den nye organisering av prestedtjenesten

Det foreslås dessuten noen mindre lovtekniske justeringer i kirkeloven som følge av forslagene om endringer i gravferdsloven, og enkelte mindre endringer vedrørende tilsetting i Kirkerådets sekretariat, tilpasning til barnelovens bestemmelser og kirkebokføring.

Det foreslås også en oppretting av en faktafeil i helligdagsloven og en justering av loven om Opplysningsvesenets fond på bakgrunn av Høyesteretts dom 12. mai 2010 om tomtefesteinstruksen (Rt. 2010 side 535).

2 Bakgrunnen for hovedforslagene

2.1 NOU 2006: 2 Staten og Den norske kirke

I NOU 2006: 2 *Staten og Den norske kirke* (Gjønnesutvalget) ble det framhevet (side 134) *at Norge i stadig større grad blir et flerkulturelt samfunn, og å ivareta det tros- og livssynsmessige mangfoldet på en god måte, er et økende behov. Særlig er det knyttet en del utfordringer til andre trossamfunns gravskikker. Det er også en økende tendens til at enkeltpersoner ønsker individuelle ordninger ut fra egne interesser og familieforhold. I situasjoner knyttet til død, sorg og gravferd er det ekstra viktig å være sensitiv og imøtekommende overfor ulike behov.*

I sine vurderinger framholdt Gjønnesutvalget at det bør gjelde følgende retningslinjer for ivaretagelsen av dette (NOU 2006: 2 side 137):

Det er et offentlig ansvar å sørge for gravplasser og å etablere ordninger som sikrer at gravferd og jordfesting skjer i faste, ordnede og verdige former.

Alle skal gravlegges med verdighet og respekt for personlig tro/livssyn.

Gravferd skal så langt som mulig skje i overensstemmelse med de regler den enkelte religion eller tradisjon krever. Dersom dette ikke lar seg oppfylle i den enkelte kommune, må man finne løsninger regionalt uten at dette fører til merkostnader for pårørende.

Utvalget mente videre (side 138) at det bør legges til rette for at det i hvert bispedømme/fylke etableres et faglig forum som kan ha en rådgivende funksjon i forhold til fellestråd/kommune. Forumet bør ha særlig fokus på samarbeid mellom de ansvarlige for gravferdsseremoni og gravferdsforvaltning, ulike behov når det gjelder gravferdsskikker og gravlundene som kulturminner.

Utvalget anbefalte (side 138) dessuten at begrepet kirkegård erstattes av den nøytrale betegnelsen gravlund eller gravplass i lovverket, og at det ved nyanlegg bør vurderes å erstatte vigsling av hele gravlundene med vigsling av felt for å tydeliggjøre at deler av gravlundene benyttes av flere tros- og livssynssamfunn.

2.2 Kirkeforliket og St.meld. nr. 17 (2007–2008) Staten og Den norske kirke

---

I kirkeforliket (politisk avtale 10. april 2008 mellom stortingspartiene om det framtidige forholdet mellom stat og kirke) heter det i punkt 5 om gravferdsforvaltningen (gjengitt i St.meld. nr. 17 (2007–2008) på side 68) *at dagens lovgivning på området videreføres. Samtidig gjøres det tilpasninger som ivaretar minoritetene.*

I stortingsmeldingen drøftet departementet spørsmålet om plassering av forvaltningsansvaret for kirkegårdene, og departementet mente at ramme- og lovverket på dette området i dag gir en rimelig balanse mellom hensynet til de som velger kristen gravferd og kristne gravskikker, og hensynet til de som velger andre gravferder og gravskikker (side 109).

Etter en samlet vurdering kom departementet til at dagens lovgivning for kirkegårdsforvaltningen bør videreføres. Departementet understreket samtidig de hensyn som ved kirkelig forvaltning må ivaretas overfor dem som tilhører andre tros- og livssynssamfunn, eller som ikke har tilknytning til noe bestemt tros- eller livssynssamfunn. At kirkegårdsmyndighetene opptrer med respekt og forståelse, blant annet i kontakten med de pårørende, uansett avdødes eller de pårørendes tro og livssyn, er et særlig viktig hensyn. Departementet mente det må vurderes tiltak som bedre kan sikre at dette hensynet ivaretas. Departementet varslet at det i samarbeid med representanter for kirkegårdsmyndighetene og tros- og livssynssamfunnene ville foreta en gjennomgang av slike spørsmål. Det ble lagt til grunn at også tilpasninger i gravferdsloven ville bli tatt opp i denne forbindelse (side 109).

Departementet uttalte videre at det ville vurdere spørsmålet om vigsling av kirkegård i sammenheng med andre tilpasninger i gravferdsloven, og minnet om at det ellers ligger til Kirkemøtet å fastsette Den norske kirkes vigslingsritualer for kirkegårder og gravsteder (side 110).

Departementet uttalte at nøytrale betegnelser som gravlund eller gravplass i lovgivningen kan

være viktig for å formidle at kirkegårdene er offentlige gravplasser og ikke forbeholdt medlemmer av Den norske kirke eller andre kristne trosamfunn. Departementet ville ta spørsmålet opp til vurdering i forbindelse med gjennomgangen av gravferdsloven (side 110).

Departementet mente at forslaget om regionale fagråd burde vurderes som ett av flere mulige tiltak som kan bidra til å avdekke og avhjelpe praktiske og andre utfordringer som er på dette området, ikke minst for livssynsminoriteter (side 110).

Departementet viste videre til at et mindretall i Gjønnesutvalget framholder at dersom kirkegårdene også i framtiden underlegges kirkelig forvaltning, bør det utpekes en gravferdskontakt i hver kommune som kan være et kontaktledd mellom kirken og pårørende som ikke er medlemmer av kirken. Forslaget ble lite kommentert i høringen. Departementet uttalte at spørsmålet om en særskilt gravferdskontakt naturlig bør vurderes lokalt og komme som resultat av lokale behov og initiativ. Departementet mente imidlertid at et slikt tiltak mange steder kunne ha stor verdi, og at det var naturlig å vurdere det i sammenheng med forslaget om regionale fagråd (side 110).

I Innst. S. nr. 287 (2007–2008) viste stortingskomiteen til den politiske avtalen om stat og kirke (kirkeforliket) og understreket i denne sammenheng (side 15) *de hensyn som ved kirkelig forvaltning må ivaretas overfor dem som tilhører andre tros- og livssynssamfunn eller som ikke har tilknytning til noe bestemt tros- eller livssynssamfunn. At kirkegårdsmyndigheter opptrer med respekt og forståelse, blant annet i kontakten med de pårørende, uansett avdødes eller pårørendes tro og livssyn, mener komiteen er et viktig hensyn. Komiteen mener at det må vurderes tiltak som bedre kan sikre at dette hensynet ivaretas og viser her til at departementet, sammen med representanter for kirkegårdsmyndighetene og tros- og livssynssamfunnene, er innstilt på å foreta en gjennomgang av slike spørsmål. Komiteen viser til at også tilpasninger i gravferdsloven vil bli tatt opp i denne forbindelse.*

2.3 Høring juni 2010

I brev av 30. juni 2010 sendte Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet på høring et notat som tok opp ulike forslag til endringer i gravferdsloven og kirke-loven. Høringsfristen ble satt til 15. september. Høringsnotatet ble publisert over FADs sider på Internett og dessuten sendt til om lag 500 høringsinstanser. I tillegg til de kirkelige

fellesrådene, som er lokal gravferdsmyndighet, var aktuelle departementer og andre offentlige instanser, bispedømmerådene, biskopene, Kirkerådet, andre sentrale kirkelige instanser, tros- og livssynssamfunn og deres organisasjoner, og ulike faglige instanser blant høringsinstansene.

2.3.1 Høringsinstanser

Arbeidsdepartementet
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Finansdepartementet
Helse- og omsorgsdepartementet
Justis- og politidepartementet
Kommunal- og regionaldepartementet
Kulturdepartementet
Kunnskapsdepartementet

Fylkesmennene
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
Likestillings- og diskrimineringsombudet

Biskopene
Bispedømmerådene
Kirkelige fellesråd
Kirkerådet
Kommuner med forvaltningsansvar for kirkegårder
Vestfold Krematorium

Delta
Den katolske kirke
Den norske kirkes presteforening
Det Norske Diakonforbund
Det praktisk-teologiske seminar
Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo
Det teologiske Menighetsfakultet
Fagforbundet, kirke- og gravferdsansatte
Fagforbundet, Seksjon kirke, kultur og oppvekst
Fagforbundet teologene
Gravferdsrådet
HSH Gravferd/BFN
Human-Etisk Forbund
Høgskulen i Volda
Islamsk Råd Norge
KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon
Kateketforeningen
Kirkeansatte
KS Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon
MFO – Musikernes fellesorganisasjon
Misjonshøgskolen
Norges Kristne Råd

Norsk Forening for Kirkegårdskultur
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn

2.3.2 Hørings svar

Omlag 155 kirkelige fellesråd, som utgjør 35 % av alle fellesrådene, og drøyt 50 andre offentlige og private organer og organisasjoner avga høringsuttalelse.

Det ble utarbeidet en sammenfatning av høringsmaterialet, som forelå til Kirkemøtets behandling i november 2010. Kirkemøtet hadde etter dette både høringsnotatet og hørings sammendraget som grunnlag for sin behandling av forslagene under sak KM 09/10.

Blant de fellesrådene som avga høringsuttalelse, var oppslutningen om de fleste forslagene mellom 85–100 prosent. Når det gjelder de andre tros- og livssynssamfunnene, organer og organisa-

sjoner som har uttalt seg, er også hovedtendensen entydig. Det er stor oppslutning om de aller fleste av forslagene

Også Kirkemøtet var i hovedsak positiv til forslagene. Kirkemøtekomiteen uttalte i sin innstilling til saken at *det er viktig at gravferdslovgivningen og gravferdspraksisen ivaretar klare ønsker og behov hos minoritetene, samtidig som lovgivningen bevarer og viderefører den kristne gravferdstradisjonen. Det er likevel viktig at disse utformes og praktiseres på en slik måte at de kan medvirke til å skape forståelse for hverandres ulike ordninger og skikker. Etter komiteens syn er det nødvendig at man i et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn legger til rette for en fleksibilitet som ivaretar grunnleggende behov i samsvar med de enkelte religioner og livssyn. Komiteen finner at dette langt på vei er ivaretatt, noe også et stort flertall av høringsinstansene gir uttrykk for.*

3 Endringer i gravferdsloven

3.1 Utviklingen av gravferdslovgivning og kirkegårdsforvaltning

---

3.1.1 Lovutvikling gjennom hundre år

Norges første samlede lovgivning om gravferd og kirkegårdsforvaltning ble fastsatt i 1897 ved *lov om Kirker og Kirkegaarde*. Bestemmelsene om kirker og kirkegårder hadde til da vært mange og uoversiktlige, og de praktiske ordninger når det gjaldt økonomi, eiendomsforhold, forvaltning og vedlikehold varierte fra sted til sted. Nå ble bestemmelsene om kirkegårder samlet i den nye lovens kapittel 4. Det ble her blant annet slått fast at det skulle være kirkegård i hvert sokn, at begravelse bare kunne skje utenfor kirkegård etter særskilt tillatelse av Kongen, og at det ikke kunne tas betaling for gravlegging av dem som var hjemmehørende i vedkommende sokn. Med dette var det lagt et lovmessig grunnlag for en ensartet kirkegårdsforvaltning som i utgangspunktet omfattet alle. Den lange tradisjonen med at kirkegårdsforvaltning var en kirkelig oppgave ble videreført.

Ved utferdigelse av *lov om Ligbrænding i 1898* ble det åpnet adgang til kremasjon i Norge. Utviklingen i årene som fulgte medførte at kremasjon etter hvert ble mer og mer vanlig – særlig i byene. Innføring av kremasjon ledet dermed til utvikling av to parallelle gravferdsformer, kistegravlegging og kremasjon med urnenedsettelse.

Ved kirkelovreformen i 1996 ble ordningen med at kirkelige organer hadde ansvar for kirkegårdenes drift og forvaltning videreført, men likevel slik at denne oppgaven etter lokal avtale og departementets godkjenning fra da av kunne overføres til kommunen. Det kommunale finansieringsansvaret for drift av kirkegårder og krematorier ble videreført. Kirkelig fellestråd ble tillagt det lokale forvaltningsansvaret som gravferdsmyndighet. Det ble understreket at denne myndigheten skulle utøves på en måte som ivaretok alle borgere, uansett om de var medlem av Den norske kirke eller ikke, på en likeverdig måte. Kravet om medlemskap i kirken for tilset-

ting i kirkelige stillinger skulle ikke gjelde for ansatte knyttet til kirkegårdenes drift og forvaltning. Kirkegårdsdriften ble nå sett på som en oppgave som kirkelig fellestråd ivaretok på samfunnets vegne.

Lov 3. mai 1913 om likbrænding ble opphevet i 1996, og bestemmelser om kremasjon ble tatt inn i lov 7. juni 1996 nr. 32 om kirkegårder, kremasjon og gravferd (gravferdsloven). Formkravene ved kremasjon ble ytterligere neddempet, og kremasjon derved enda mer normalisert som gravleggingsform. Kremasjon kunne nå gjennomføres når den som sørger for gravferden ba om det, med mindre det er kjent at kremasjon var i strid med avdødes religiøse overbevisning eller ønsker for gravferden, jf. gravferdsloven § 10 andre ledd.

Adgangen for det offentlige til å dekke kostnaden ved kremasjon ved en særskilt avgift ble videreført. I den forstand ledet heller ikke gravferdsloven av 1996 fram til full likestilling mellom de to gravleggingsformer.

Av hensyn til religionsfriheten ble det ved revisjonen av gravferdslovgivningen i 1996 også åpnet adgang for askespredning etter tillatelse fra Fylkesmannen.

3.1.2 Økende individualisering og religiøst mangfold

Den økende pluraliseringen og individualiseringen i samfunnet medfører økt press på ensartede fellesordninger. Dette er også merkbart innenfor kirkegårdsforvaltningen. Det økende religiøse mangfoldet i befolkningen gjenspeiles også i forbindelse med gravlegging. Økt mobilitet og religiøst mangfold medfører at stadig flere ønsker gravlegging på annet sted enn avdødes bosted. I all hovedsak har imidlertid en felles og forholdsvis ensartet gravleggingsform blitt opprettholdt uten store vansker.

Innbyggerundersøkelsen, som ble gjennomført av Direktoratet for IKT og forvaltning (Difi) i januar 2010, viser at det er bred tilfredshet med de kirkelige tjenestene. Den norske kirke scorer høyt når det gjelder å behandle folk med respekt, ha evne til å være imøtekommende og til å lytte og

forklare beslutninger. Det er grunn til å anta at dette ikke minst relaterer seg til folks møte med kirken i forbindelse med gravferd.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) gjennomførte høsten 2003 en spørreundersøkelse om gravferd blant 188 kirkelige fellesråd. Rapporten (STL: Spørreundersøkelse – gravferd, 2004) konkluderte med at mange kirkelige fellesråd ikke var godt nok forberedt til å bistå ved begravelser av personer som ikke er medlem av Den norske kirke. STL påpekte at det uavhengig av hvordan gravferdsforvaltningen ordnes, er et kontinuerlig behov for bevisstgjøring om minoritetenes behov og rettigheter blant de som har ansvar på området.

I 2004 gjennomførte TNS Gallup en undersøkelse om den brukeropplevde kvaliteten på de kommunale gravferdstjenestene på oppdrag fra KA. Undersøkelsen (Brukerundersøkelse av gravferdstjenester, TNS Gallup/KA 2004) viser at flertallet mener dagens gravferdsordning dekker deres ønsker og tradisjoner. 20 % opplever at den gjør det i noen grad og 64 % i ganske stor grad eller svært stor grad. Flertallet var enig i påstanden om at alle har likeverdige muligheter til verdig gravferd, uavhengig av tradisjon og livssyn. Meningene var mer delte når det gjaldt ønske om større valgfrihet og individuelle løsninger i forbindelse med gravferd. 19 % sa seg helt enig i at det er nødvendig med større valgfrihet og flere muligheter for individuelle løsninger, mens 12 % var helt uenig i dette.

En spørreundersøkelse blant kirkelige fellesråd gjennomført av KA på oppdrag av kirke departementet i 2009 (Gravferd i et flerkulturelt samfunn. En undersøkelse av offentlig gravferdstilbud i møte med økende religiøs og kulturell mangfold, KA 2010) viser at om lag 18 % av de lokale kirkegårdsmyndighetene har mottatt ønsker om gravlegging tilrettelagt for muslimer og andre religioner/tradisjoner. I 50 kommuner er det nå egne gravfelt tilrettelagt for muslimers gravferd. Dette dreier seg i hovedsak om de større kommunene. I tillegg kommer at 40 kommuner har avtale med en av nabokommunene om muslimsk gravlegging. 24 kommuner svarer at de også har egne gravfelt eller gjennomfører annen tilrettelegging for andre livssynsminoriteter enn muslimer.

Når det gjelder tidspunkt for gravlegging, viser undersøkelsen at de kirkelige fellesråd i forholdsvis stort omfang benytter seg av den hjemmel de har etter gravferdsloven § 13 andre ledd til å forlenge den lovbestemte fristen på 8 dager. I den omtalte undersøkelsen oppgir 72,6 % av kirke-

lige fellesråd at de i 2008 har innvilget søknad om forlengelse av frist for gravlegging.

Utviklingen på dette området henger formodentlig sammen med at det de fleste steder er bygget kjølerom, noe som innebærer at de praktiske betenkelighetene med å forlenge tidsspennet mellom dødsfall og gravlegging reduseres. 67 % oppgir at de har bærerom med kjøling i tilknytning til kirkegården. 30,5 % oppgir at de har kjølerom et annet sted i kommunen, for eksempel på en institusjon. 2,4 % svarer at de ikke har bærerom med kjøling i kommunen.

Det gjennomføres i dag kremasjon ved 35 % av gravferdene i Norge. Det finnes krematorier i 28 kommuner, hvorav 15 i det sentrale østlandsområdet og 3 i Nord-Norge. I de kommunene som har krematorium er kremasjonsprosenten 57 %. Her er m.a.o. kremasjon den vanligste gravleggingsformen.

Askespredning har ikke utviklet seg til å bli noe utbredt fenomen i norsk tradisjon. I 2008 ble det gjennomført askespredning ved 184 av totalt 41 200 dødsfall (0,4 %).

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) tok i 2007 initiativ til å gjennomføre en kartlegging av ulike tros- og livssynssamfunns behov i forbindelse med gjennomføringen av såkalte "livsfaseriter", forbundet med bestemte "livsfaser". Utredningen forelå i 2009 (Ingvild Thorson Plesner og Cora Alexa Døving (red): Livsfaseriter som religions- og livssynspolitisk utfordring).

I utredningen heter det blant annet (side 262):

Undersøkelsene gjennomført i dette prosjektet viser at representanter for tros- og livssynssamfunn i Norge sier de generelt opplever at de har gode vilkår for gjennomføring av livsfaseriter (overgangsriter) samtidig som de opplever en del utfordringer i forbindelse med gjennomføring av slike riter. Der det oppstår utfordringer i møte med norsk lov eller innarbeidet praksis forsøker minoritetene ofte å tilpasse sin praksis. Også lokalt ansatte i for eksempel gravferdsetat og helsevesen forsøker gjerne å bidra til å finne gode løsninger i de enkelte tilfeller. Likevel kan det være grunn til å vurdere enkelte tiltak som er egnet til å møte de skisserte utfordringene, herunder visse endringer i regelverk og innarbeidet praksis.

De tiltak som forslagsvis skisseres i utredningen, grupperes i følgende hovedkategorier:

- informasjon, opplæring og kontakformidling
- praksisendring
- lovendring/ending av regelverk
- lokaler
- økonomisk støtte
- annet (videre utredning og forskning)

I forhold til de spørsmål som reguleres av gravferdsloven, er utredningens forslag til tiltak forholdsvis begrenset og omfatter i hovedsak reglene om frist for gravlegging, muligheten for å få egne gravplasser og enkelte forhold ved kremasjon.

Departementet legger til grunn at det verken er mulig eller nødvendig å gi en fullstendig framstilling av de ulike tros- og livssynssamfunnenes tradisjoner og skikker ved dødsleie og gravferd innenfor denne proposisjonens ramme. Det kan likevel være grunn til å referere noen av de særskilte skikker og tradisjoner som ifølge den nevnte utredningen har vist seg å medføre utfordringer for gjeldende lovgivning og forvaltning på området. For øvrig vil departementet vise til gjennomgangen i utredningen (sidene 125–177).

Muslimere foretrekker gravlegging uten kiste, men har innrettet seg etter det forhold at gravferdsforskriften stiller krav om kiste. Kremasjon er forbudt. Graven skal være orientert mot Mekka, noe som kan være et problem å innpasse i ordinære gravfelt.

Gravferdsseremonien (janaza-bønnen) bes i de fleste land ved graven. Forholdene ved norske gravplasser og værforhold gjør at det i Norge oftest skjer i moskéen.

Etter islamsk tradisjon bør begravelsen skje så raskt som mulig, helst innen ett døgn. Det er oftest vanskelig å få til begravelse innen ett døgn i Norge, og det legges derfor vekt på at det skal skje "så raskt som mulig". Samtidig har man fra lokale kirkegårdsmyndigheters side forsøkt å imøtekomme dette ved å tildele tid for gravferd tidligere enn normalt.

Hinduer foretrekker kremasjon og vil gjerne være til stede og bistå under selve brenningen. Dette har man lagt til rette for i enkelttilfeller, blant annet i Oslo. Hinduer har trosoppfatninger om den døde som innebærer at kremasjon bør skje så snart som mulig, helst innen 24 timer og maksimum innen tre dager. Dette støter an mot gravferdslovens bestemmelser om at politiet skal varsles om kremasjon minst tre dager før den gjennomføres.

Asken skal helst spres over rennende vann, og etter indisk tradisjon helst i Ganges. De fleste velger å sende asken til India for spredning i Ganges. Det har vært hevdet at gravferdslovens bestemmelse om askespredning utgjør en begrensning, siden det etter gjeldende tolkning ikke er blitt gitt tillatelse til spredning i elver og vassdrag eller i øvrig ferskvann, med unntak av steder der det er ualminnelig store vannmengder.

Sikher foretrekker kremasjon, men har ikke som hinduer noe religiøst begrunnet ønske om å være til stede under selve kremeringen. Asken bør etter deres oppfatning spres i rennende vann. Vanlig praksis i dag er at aske spres i sikhenes hellige elv Punjab.

Ortodokse jøder praktiserer ikke kremasjon. Begravelse skal skje i jord som er innviet etter deres ritualer, og gravene underlegges varig vern. Dette har ledet til at det mosaiske trossamfunn har egne gravplasser i Trondheim og Oslo, jf. lov 13. juni 1969 nr. 25 om trudomssamfunn og ymist anna (trossamfunnsloven) § 18.

Departementet har på denne bakgrunn vurdert det slik at det er behov for enkelte endringer i gjeldende gravferdslovgivning. Departementet tar videre sikte på å foreta en gjennomgang av forskriften til gravferdsloven, og dette vil bli gjort i kontakt med tros- og livssynssamfunnene. Det synes imidlertid ikke å være de lovmessige hindringer som er den største utfordringen for å imøtekomme religiøst begrunnede ønsker ved gravferd.

3.2 Kunnskap, kjennskap og samhandling – årlig møte

En avgjørende forutsetning for at gravlegging kan skje med respekt for avdødes og pårørendes religion og livssyn er at det er tilstrekkelig kunnskap om de ulike tros- og livssynssamfunnenes ønsker. Ettersom gravferdsskikker stadig utvikles under påvirkning av religiøse, kulturelle og ulike rammevilkår av blant annet fysisk og rettslig karakter, er det viktig å legge til rette for gjensidig utveksling av kunnskap og kjennskap. Der det er god samhandling mellom gravferdsmyndigheten og tros- og livssynssamfunnene vil man oftest finne løsninger og kunne utvikle gode ordninger.

Med tanke på dette er det, blant annet fra Gjønnesutvalget, foreslått at det opprettes regionale fagråd med rådgivende oppgaver overfor de lokale gravforvaltningsmyndighetene. Gjønnesutvalget mente et slikt forum kunne styrke kompetansen i gravferdsfaglige spørsmål og ha en rådgivende funksjon overfor fellestråd og kommune (NOU 2006: 2 side 137). Utvalget anbefalte at det ble etablert forum i hvert bispedømme.

I departementets høringsnotat ble det drøftet om det skulle tas inn i gravferdsloven § 23 en bestemmelse om at den lokale gravferdsmyndighet minst en gang i året skulle innby de tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet, til et møte for å drøfte hvorledes hensynet til tros- og

livssynssamfunnenes ulike behov ved gravferd kan ivaretas.

3.2.1 Høringen

85 % av de kirkelige fellesrådene og nesten samtlige av de øvrige organer som har uttalt seg om dette forslaget, støttet det, men hadde ulike merknader og forslag til justeringer.

Flere mente spørsmålet om årlig kontaktmøte bør sees i lys av lokale behov, og at det bør kunne arrangeres i samarbeid med flere kommuner eller på et regionalt eller prostinivå.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) uttalte at det kan være *hensiktsmessig at flere lokale gravferdsmyndigheter kommer sammen om et felles forum*, og at man kan åpent invitere i lokalmedia eller lignende siden medlemmer i et tros- og livssynssamfunn kan være bosatt i en annen kommune enn der samfunnet er registrert. STL vurderte det slik at *det særlig vil være i de største bykommunene det er behov for et slikt kontaktforum nå* og at en her kan *ta i bruk de lokale dialognettverk som er etablert i de største byene i Norge, og som samler representanter for ulike tros- og livssynssamfunn (informasjon om dialognettverket finnes på www.trooglivssyn.no/dialog)*. Her kan man også ha en dialog om hvordan gravferdsmyndigheten kan imøtekomme kryssende behov eller interesser.

Også Kirkemøtet mente at et slikt kontaktforum burde kunne etableres i samarbeid mellom flere fellesråd, og at hovedregelen burde være at det er de tros- og livssynssamfunn som er registrert i kommunen som skal inviteres til et slikt forum.

3.2.2 Departementets vurderinger

Departementet mener at et gravferdsfaglig forum på bispedømmenivå vanskelig vil kunne ha den nødvendige nærhet til den lokale gravferdsforvaltning. Etter departementets oppfatning er det de personene som skal samhandle om den enkelte gravlegging, som vil ha mest nytte av å komme sammen og utveksle kunnskap og erfaringer.

Behovene for slike møteplasser i den enkelte kommune vil variere betydelig, blant annet ut fra kommunens størrelse. Lovregulering av dette bør derfor være fleksibel nok til å fange inn de store variasjonene i lokale forhold. Det bør derfor også åpnes for at det lovpålagte møtet eventuelt kan avholdes som et fellesmøte for flere kommuner.

Skillet etter trossamfunnsloven mellom registrerte og uregistrerte trossamfunn er i dag av

liten praktisk betydning. Departementet finner det derfor ikke hensiktsmessig å innføre denne sontringen i gravferdsloven og vil i stedet legge vekt på at det er de tros- og livssynssamfunn som faktisk med noen regularitet forretter ved gravferder i vedkommende kommune som har behov for å møte den lokale gravferdsmyndigheten.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at det inntas i gravferdsloven en bestemmelse som innebærer at den lokale gravferdsmyndighet pålegges å avholde møter, minst en gang i året, med de tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet.

3.3 Hovedbestemmelse om hensynet til avdødes religion eller livssyn

Gravferdslovgivningen og -forskrifter er blitt til innenfor horisonten av en kristen enhetskultur. Som det er redegjort for, skaper dette av og til vansker for mennesker som har religiøst eller livssynsmessig begrunnende ønsker om en gravferdsform der enkeltelementer kommer i tillegg til eller er i strid med det som er fastsatt om hvordan gravlegging skal foregå. I de fleste tilfeller vil dette kunne løses innenfor gjeldende regelverk, eventuelt ved at gravferdsmyndigheten tar i bruk de hjemler de har etter lov og forskrift til å fravike bestemmelser.

I større kommuner har man bedre muligheter enn i de mindre til å tilrettelegge den offentlige gravforvaltningen slik at den imøtekommer minoritetenes behov. Det er også i de store kommunene flertallet av mennesker tilhørende religiøse og livssynsmessige minoriteter bor. I disse større byene har det over år utviklet seg en praksis der gravferdsmyndighetene har strukket seg langt for å imøtekomme ønsker begrunnet i religiøs tilhørighet.

Selv om trossamfunnsloven § 18 gir hjemmel for at registrerte trossamfunn kan ha *eigen kyrkjegård*, er denne adgangen lite benyttet i praksis, blant annet fordi den ikke er understøttet av noen offentlig finansieringsordning. Det er dessuten et ønske om at de offentlige kirkegårdene skal forvaltes slik at de kan fungere som gravplass for alle uansett tro og livssyn. Det har derfor vokst fram en forventning om at de alminnelige gravferdsmyndigheter bør sørge for egne gravfelt for ulike religioner der det måtte være behov for det, og for andre tilpasninger i gravplassforvaltningen og krematoriedriften.

I høringsnotatet ble det på denne bakgrunn foreslått at det burde inntas en fanebestemmelse i

gravferdslovens første paragraf om ivaretagelse av tros- og livssynsfrihet ved gravferd og gravplassforvaltning.

3.3.1 Høringen

Forslaget om en fanebestemmelse ble kommentert av mange høringsinstanser. Kommentarene knyttet seg til rekkevidden av en slik bestemmelse, hva som skal anses å være rimelige ønsker og behov ved gravferd, og hvem som skal avgjøre dette. De aller fleste av de som uttalte seg om forslaget, ga sin tilslutning til en ny hovedbestemmelse om hensynet til avdødes religion eller livssyn.

Forslaget støttes også av Kirkemøtet.

Mange som støttet lovendringen mener den vil legge et lovmessig grunnlag for en praksis som følger av den alminnelige tros- og livssynsfriheten, og som gjennom mange år allerede er innarbeidet i mange kommuner. Synspunktet hevdes særlig av store kommuner.

3.3.2 Departementets vurderinger

Departementet legger til grunn at det er bred enighet om at utviklingen av gravferdslovgivning og tilhørende forvaltning bør skje på grunnlag av de prinsipper Gjønnnesutvalget oppstiller:

- at gravlegging fortsatt bør være et offentlig ansvar
- at dette ansvaret bør forvaltes på en slik måte at ordningene i hovedsak er felles for alle
- og samtidig være slik utformet at de så langt mulig legger til rette for at gravlegging kan skje med respekt for personlige trosoppfatninger og i overensstemmelse med de regler den enkelte religion eller det enkelte livssyn krever

I tillegg til behovet for endringer i gravferdslovens ulike bestemmelser vedrørende spesifiserte forhold, mener departementet det er grunn til å innta en fanebestemmelse som løfter hensynet til tros- og livssynsfriheten opp som noe det skal legges betydelig vekt på ved gravplassforvaltning og gravlegging. Departementet foreslår derfor at det som et nytt første ledd i gravferdsloven § 1, tas inn en bestemmelse som allment fastslår at gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn.

3.4 Særskilt tilrettelagte graver

Dersom hensynet til religiøse minoriteters behov skal ivaretas bedre enn i dag, vil det være et sentralt spørsmål hvordan det kan sikres særskilt tilrettelagte graver for muslimer. Dette henger blant annet sammen med at muslimers graver bør være orientert mot Mekka. I noen grad vil de hensyn som her drøftes, også være aktuelle for andre livssynsmessige og religiøse minoriteter. Tallmessig og i praksis dreier det seg likevel i hovedsak om muslimer.

Det er neppe verken mulig eller nødvendig å lovregulere at det skal anlegges særskilte muslimske gravplasser i alle landets kommuner. Etter gjeldende lovgivning er avdøde personers rett til fri grav knyttet til den kommunen vedkommende har bopel i. Kirkelig fellestråd kan gi tillatelse til at også personer uten bopel i kommunen gravlegges på kirkegård i kommunen, og det kan da kreves dekning av kostnadene ved dette, jf. gravferdsloven § 6. Utfordringen i dag er derfor dels at de som ikke er bosatt i en kommune med særskilt tilrettelagt gravplass, heller ikke har rett til å gravlegges der, dels at retten til fri grav er knyttet til hjemkommunen. Det innebærer at muslimer som er bosatt i småkommuner, i noen tilfeller har vansker med å få tillatelse til å gravlegge i en nærliggende kommune som har tilrettelagt særskilt for muslimsk gravlegging, og at de dessuten må betale for gravleggingen.

For å imøtekomme dette ble det i høringsnotatet foreslått innført en ordning som innebærer at kostnadsansvaret for gravlegging i særskilt tilrettelagt grav forblir påliggende hjemkommunen/kirkelig fellestråd på hjemstedet, også når slik gravlegging må skje i en annen kommune.

3.4.1 Høringen

Spørsmålet om særskilt tilrettelagte graver og forslaget om at kostnadsansvaret for slik gravlegging legges til kirkelig fellestråd i hjemkommunen, ble kommentert av mange av høringsinstansene. Det var svært få som ikke støttet forslaget. Det er imidlertid framsatt ulike forslag til suppleringer, endringer og presiseringer.

Merknadene gjaldt særlig om den skisserte ordningen med særskilte tilrettelagte graver bør begrenses eller utvides, om kostnadsansvaret skal ligge direkte til hjemkommunen eller hos fellestrådet, hva kostnadene vil beløpe seg til, og hvem som fastsetter disse.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet var positiv til at *det foreslås styrking av muligheter for*

tilrettelegging av graver og at det offentlige tilpasser sine tjenester til hele befolkningen.

Dovre kirkelige fellesråd mente det er bra at lova seier grav som er særskilt tilrettelagt og ikkje krev felt for særskilte religionar og livssyn. Eit slikt krav ville krevd større areal og ei segmentering.

Randaberg kirkelige fellesråd mente det er nødvendig for småkommuner å samarbeide med større kommuner for å imøtekomme minoriteters behov. Det bør utarbeides prismaler som kan være førende for kommunene.

Oslo kommune har merket en økning i antall gravplasser for muslimer. Fra 2008 til 2009 steg antallet gravlagte muslimer totalt sett med nesten 40 %. (...) I 2009 var til sammen ca. 25 % av de gravlagte muslimene i Oslo utenbysboende. Fra 1. juli 2010 har derfor Gravferdsetaten sett seg nødt til å innføre en ordning hvor det inntil videre ikke lenger gis tillatelse til at utenbysboende muslimer gravlegges på særskilt tilrettelagte gravfelt for muslimer i Oslo. Det er et behov for å utvide gravlundskapasiteten for muslimer, særlig i Oslo syd for at gravplasstilbudet skal være tilpasset bosettingsmønsteret. Opparbeidelse av nytt gravlundsareal/ nye felt krever betydelige investeringer. Selv om gravferdskommunen vil kunne kreve en kostnad av hjemmekommunen, når utenbysboende muslimer gravlegges på særskilt tilrettelagt grav, vil en slik kostnad vanskelig kunne dekke de høye utgiftene som kreves for opparbeidelse av nye gravlundsarealer i Oslo.

Norsk forening for kirkegårdskultur (NFK) og Faglig råd i gravferdssektoren under NFK mente ordningen bør utvides til også å gjelde folk som ufrivillig blir plassert i annen kommune eller i en del av hjemkommunen som ikke sokner til hjemplassens gravplass. Ideelt sett mener Faglig råd at det bør innføres et system tilsvarende det svenske, hvor hjemkommunen betaler grav for sine innbyggere, uavhengig om vedkommende gravlegges i bopelskommunen eller ikke. Faglig råd mener det er nødvendig å tilstrebe størst mulig grad av likebehandling og enhetlig avgiftsnivå (...) og imøteser arbeidet med en helhetlig gjennomgang av systemet for avgifter og annen brukerbetaling i forbindelse med gravferder.

Kirkemøtet støttet også lovforslaget, men mente ordningen burde utvides i forhold til departementets forslag.

I komitéinnstillingen til Kirkemøtets vedtak het det:

Prinsipielt mener komiteen at de pårørende bør kunne bestemme hvor avdøde skal gravlegges, og at kostnadene dekkes av vedkommendes hjemkommune, slik ordningen er i Sverige. Bakgrunnen for dette er bl.a. at familien ikke er bosatt i en kom-

mune gjennom hele livet, men flytter og bor i ulike kommuner. Mobiliteten bør ikke være et hinder for at en kan gravlegges i den kommunen der familien har tilhørighet.

I første omgang bør det legges til rette for at eldre personer o.a. som ufrivillig "blir plassert" på institusjon utenfor hjemstedkommunen, og dermed mister retten til fri grav m.m. Det gjelder også for unge i etableringsfasen. Det vil også i noen grad gjelde mulighetene til å få gravplass på den kirkegården som er soknets kirkegård, siden flyttingen kan medføre at de vil sokne til en annen kirkegård. I slike tilfeller mener komiteen at avdøde ikke bør miste retten til å bli gravlagt på den kirkegård avdøde hadde tilhørighet til, og at kommunen bør dekke de ekstra kostnadene dette evt. vil medføre.

3.4.2 Departementets vurderinger

Departementet mener det er behov for å lette adgangen til å bli gravlagt i særskilt tilrettelagt grav. Som normalordning bør slik gravlegging kunne skje i bopelkommunen til avdøde. Det vises til den foreslåtte endring i gravferdsloven § 1 og de følger dette har for forståelse av krav til gravplass etter § 2. Som det framgår av merknaden til den nye bestemmelsen i § 1, klargjør den at kommunen/kirkelig fellesråd vil kunne ha plikt til å sørge for særskilt tilretteleggelse av graver for å imøtekomme religiøse og livssynsmessige minoriteters behov.

I de tilfeller der behovet for særskilt tilrettelagt grav medfører at avdøde må gravlegges i annen kommune enn hjemkommunen, mener departementet at dette ikke lenger bør utløse kostnader for de pårørende, men være et finansieringsansvar for avdødes hjemkommune.

Ettersom kirkelig fellesråd fortsatt ikke vil ha plikt til å sørge for gravlegging av andre enn den egne kommunens innbyggere, synes det mest formålstjenlig at det er kommunestyret i gravleggingskommunen som fastsetter størrelsen på den kostnaden som skal dekkes, jf. gravferdsloven § 21 andre ledd.

Det vil etter departementets vurdering være så godt som umulig for gravferdsmyndighetene å skille mellom ulike typer begrunnelse for gravlegging i annen kommune. Det foreslås derfor at betalingsplikten for hjemkommunen knyttes til gravlegging i særskilt tilrettelagt grav i annen kommune i de tilfellene der hjemkommunen ikke selv har sørget for slik tilretteleggelse. I praksis vil dette i hovedsak omfatte gravlegging i grav som er orientert mot Mekka.

Noen høringsinstanser har framsatt forslag om å utvide ordningen, slik at den innebærer at det økonomiske ansvaret for fri grav tilligger hjemkommunen for alle eller for ulike grupper, uavhengig av om vedkommende gravlegges i sin hjemkommune eller ikke. Dette vil ha konsekvenser for hele finansieringssystemet på gravferdssektoren. Departementet finner ikke å kunne ta stilling til slike forslag uten mer omfattende utredning og viser til at departementet vil vurdere å nedsette et utvalg for å utrede behovet for endringer i hele systemet for avgifter og brukerbetaling ved gravferd.

Når det gjelder spørsmålet om det økonomiske ansvaret for gravlegging i særskilt tilrettelagt grav i annen kommune bør legges direkte til hjemkommunen eller til fellesrådet, viser departementet til at kommunen etter kirkeloven § 15 b) utreder utgifter etter budsjettforslag fra kirkelig fellesråd til anlegg og drift av kirkegårder. Anlegg, drift og forvaltning av kirkegårdene er imidlertid etter § 14 b) normalt et ansvar for kirkelig fellesråd. Departementet ser det ikke som formålstjenlig at en enkeltfaktura som det her dreier seg om, skulle dekkes av kommunen. Kostnaden ved dette bør i stedet inngå i de driftsmidler som gravferdsmyndigheten disponerer, og som utredes av kommunen.

Departementet foreslår etter dette et nytt ledd i gravferdsloven § 6 som innebærer at ved gravlegging i grav som er særskilt tilrettelagt for å imøtekomme religiøse og livssynsmessige minoriteters behov, pålegges kirkelig fellesråd i hjemkommunen å dekke kostnadene når denne ikke selv har anlagt slike graver.

3.5 Kirkegård – betegnelse og beliggenhet

I lovgivningen er kirkegård gjennomgående brukt som betegnelse på anlegg som er godkjent og i bruk som sted for gravlegging. Det gjelder i første rekke i kirkeloven og gravferdsloven, men også i en rekke andre lover og bestemmelser. Begrepsbruken er en språklig arv fra det kristne enhets-samfunnet og gjenspeiler det faktiske forhold at mange av gravplassene var, og fortsatt er, anlagt på området rundt et kirkebygg.

Det kan i dag være behov for å tydeliggjøre at de offentlige gravplassene ikke er forbeholdt medlemmer av Den norske kirke eller andre kirkesamfunn. Det har derfor vært foreslått at man i lovgivningen erstatter betegnelsen kirkegård med gravlund eller en annen nøytral betegnelse.

Etter gravferdsloven § 2 første ledd andre punktum skal kirkegård i alminnelighet anlegges i hvert sokn og i nærheten av kirke. Bestemmelsen har de senere år i liten grad vært tillagt vekt ved planlegging av nye gravplassanlegg. I høringsnotatet ble det derfor også foreslått å oppheve bestemmelsen om at anlegg av nye gravplasser som normalordning skal være knyttet til Den norske kirkes soknestructur og kirkebygg. Det følger av gravferdsloven § 2 første ledd første punktum at det fortsatt må være gravplass i hver kommune.

3.5.1 Høringen

Selv om de fleste høringsinstansene støttet forslaget om å benytte ordet gravlund i gravferdsloven, ønsket mange ikke å fjerne ordet kirkegård. Flere gikk også inn for at man benytter ordet gravplass. Mange fellesråd uttalte at de finner det naturlig med en slik lovendring, men var opptatt av at kirkegårder rundt kirken fortsatt kan betegnes kirkegårder.

KA – med tilslutning fra kirkemøtekomiteen – mente det er problematisk hvis etablering av nye gravlund/gravplass-arealer i hovedsak skal skje adskilt fra kirkebyggene. Etter hvert som eksisterende kirkegårdsarealer benyttes fullt ut vil dette kunne svekke muligheten for å videreføre den sterke tradisjonen med gravlegging ved kirke. Etablering av nye gravlund/gravplass-arealer atskilt fra kirkebyggene bør derfor være et supplement til gjeldende tradisjon med nærhet mellom kirkegård og kirkebygg.

KA har ingen innsigelser til at gravlund brukes som fellesbetegnelse i lovverket, men begrepet gravplass bør også kunne vurderes i denne sammenheng. KA peker på at begrepet gravlund vil kunne virke fremmed i mange deler av landet, da begrepet lund betegner en mindre samling trær.

Oslo biskop og bispedømmeråd er enig i at nåværende bestemmelse om at kirkegård skal i alminnelighet anlegges i hvert sokn og i nærheten av en kirke er for kategorisk. En slik lokalisering, nær en kirke, vil i noen tilfeller fortsatt kunne være hensiktsmessig.

Björgvin biskop og bispedømmeråd uttalte, med støtte fra mange, at gravlund er eit lite nytta omgrep dei fleste stadar på Vestlandet, det vil difor vera betre å bruka nemninga gravplass i lovtæksten. Det ville også høva betre med nynorsk rettskriving.

Også Det praktisk-teologiske seminar synes "gravplass" vil være mer nøktern og sakssvarende betegnelse enn "gravlund".

Kirkemøtekomiteen mener det vil være mest riktig og naturlig å betegne nye gravlundsanlegg som plasseres uten tilknytning til en kirke, som gravlund eller gravplass, men at kirkegårder som ligger rundt en kirke, fortsatt bør betegnes som kirkegård, også dersom det foretas en utvidelse. Kirkemøtet foreslår på denne bakgrunn at man benytter betegnelsen *kirkegård/gravlund* i lovteksten.

3.5.2 Departementets vurderinger

Departementet minner om at navn på kirkegård ikke er et lovregulert spørsmål, slik det er for navn på kirke, jf. kirkeloven § 2 andre ledd. Det forslaget her dreier seg om, er hvilket begrep som gjennomgående skal benyttes i gravferdsloven. Det vil derfor fortsatt være adgang til å bruke begrepet kirkegård som en del av navnet på en konkret gravplass, for eksempel Nes kirkegård.

Departementet foreslår at begrepsendringen gjennomføres i lovverket som helhet. Endringen har ingen materiell betydning for de lover der den gjennomføres (gravferdsloven, kirkeloven, kulturminneloven, stiftelsesloven, skatteloven, hundeloven lov om trdomssamfunn og oreigningslova)

Når det gjelder spørsmålet om lovregulering av hvor nye gravplasser bør anlegges, viser departementet til at gjeldende bestemmelse ikke setter noe absolutt krav, og at den i liten grad tillegges avgjørende vekt ved beslutning om lokalisering. I praksis vil det være vedkommende kommune som innenfor sine arealplaner, og under avveining av mange ulike hensyn, avgjør hvor en ny gravplass skal anlegges. I en slik avveining bør det legges vekt på at gravplasser er tilgjengelig nær der folk bor, men departementet finner ikke lenger grunnlag for at dette hensynet gjennom lovregulering skal tillegges særskilt vekt framfor andre hensyn som den lokale kommune må overveie i sin arealdisponering.

Departementet har merket seg høringsinstansenes synspunkter på ordvalg og har etter dette kommet til at "gravplass" vil være en bedre lovbetegnelse enn "gravlund". Departementet viser til at denne betegnelsen allerede er i bruk i gravferdsloven (§ 1 første ledd) som betegnelse på område for gravlegging anlagt av registrert trossamfunn i medhold av trossamfunnsloven.

Departementet foreslår etter dette at betegnelsen "kirkegård" erstattes med "gravplass" i gravferdsloven og kirkeloven, og at bestemmelsen i gravferdsloven § 2 om at gravplass i alminnelighet skal anlegges i hvert sokn og i nærhet av en kirke, oppheves.

3.6 Innvielse av ny gravplass

Adgangen til å vigsle kirkegård er hjemlet i gravferdsloven § 5. Etter denne bestemmelse skal Den norske kirke og registrerte trossamfunn som er virksomme på stedet, gis anledning til å vigsle kirkegård eller deler av den. Hvordan vigslingen skal foregå, fastsettes av vedkommende trossamfunn, for Den norske kirke i liturgi med tilhørende bestemmelser gitt av Kirkemøtet. I noen grad er minoritetsutfordringene på dette området knyttet til forholdet mellom disse to ulike former for regulering.

Statens ansvar for å imøtekomme religiøse og livssynsmessige minoriteter bør ivaretas innenfor lovgivningen. Om det skulle være slik at det er utformingen av kirkens vigslingsliturgi for vigsling av kirkegård som skaper problemer for de andre tros- og livssynssamfunnene, vil spørsmålet dels være om dette er noe staten kan eller bør begrense ved sin lovgivning, dels om dette er en utfordring Kirkemøtet bør ta hensyn til når de fastsetter liturgi.

Før den gjeldende gravferdsloven trådte i kraft var det vigslingen som i rettslig forstand gjorde et areal til kirkegård. Etter dagens lovgivning har vigslingen ikke slike rettslige virkninger.

Ordringen med vigsling av kirkegård har fra gammelt av vært tillagt stor folkelig, religiøs betydning. I dag er denne betydningen noe redusert, og det synes også å råde en viss kirkelig usikkerhet om kirkegårdsvigslingens teologiske betydning. I forbindelse med revisjon av Den norske kirkes liturgiske bøker på 1970- og 80-tallet ble det ikke fastsatt en ny liturgi for vigsling av kirkegård. Den ordning som ble fastsatt i Alterbok av 1920 er derfor fortsatt gjeldende. Kirkemøtet (1993) har begrenset seg til å fastsette regler for vigsling av kirkegård. Etter disse reglene er kirkegårdsvigsling nødvendig for at det på det arealet som er vigslet, kan gjennomføres kristen gravferd (§ 2).

Vigslingen er, fra kirkens synspunkt, ikke til hinder for at det på dette arealet også kan gjennomføres gravferd etter andre religioners og livssynssamfunns ritualer. Derimot kan det oppleves vanskelig for mennesker som tilhører andre religioner – og muligens også livssynssamfunn – å bli tilvist grav på et slikt område.

I høringsnotatet ble det skissert en mulig lovendring som innebar en likebehandling av tros- og livssynssamfunn når det gjelder adgang til å vigsle gravplass, og at det ble tatt inn en eksplisitt forutsetning om at innvielseshandlingen ikke skal utformes eller gjennomføres slik at den forhåner

eller viser ringeakt for andre tros- og livssynssamfunn som gravlegger sine medlemmer på den samme kirkegården. Det ble også foreslått å benytte mer nøytrale ord enn "vigsling" i lovteksten, for eksempel "seremoni" eller "rituell høytidelighet".

3.6.1 Høringen

2/3 av alle fellesrådene uttalte seg om forslaget i høringsnotatet og halvparten av de øvrige høringsinstansene. De fleste ga sin tilslutning til forslaget selv om mange hadde sterke innvendinger mot enkelte elementer. Ikke minst gjaldt det forslaget om at selve begrepet vigsling tas ut av loven, og formuleringen i høringsnotatet som kunne oppfattes slik at adgangen Den norske kirke har etter dagens lovgivning til å vigsle kirkegård, begrenses. Det var stor spredning i høringsmaterialet når det gjaldt spørsmålet om hvordan vigslingen eller seremonien ved innvielsen av en ny gravplass burde være, og om det bør foretas vigsling av gravfelt eller enkeltgraver i forbindelse med selve gravleggingen. På dette området var det delte meninger både blant kirkelige organer og blant tros- og livssynssamfunnene. Noen ønsket en generell og felles innvielsesseremoni, mens andre foreslo at det bør settes av gravfelt som ikke er vigslet.

Spørsmålene om hva som skal defineres som en krenkende seremoni eller vigsling, og hvem som skal avgjøre hva som i tilfelle kan oppfattes som det, var det også mange som hadde synspunkter på. Flere nevnte at disse problemfeltene bør kunne være aktuelle temaer på det årlige kontaktmøtet.

Det var også mange som hadde synspunkter på betegnelsen og den foreslåtte overskriften *Seremoni på gravlund*. Mange foreslo ulike andre alternativer for tydeligere å få fram at det er en handling som skjer når en ny gravplass tas i bruk.

Det praktisk-teologiske seminar (PTS) vil hevde at det kirkelige ritualet og den lutherske teologi ikke forstår vigslingen som noe som endrer noe ved gravplassens jord. Vigslingens innhold er en bønn om at Gud må la det aktuelle sted være et godt hvilested for de døde. Fra Den norske kirkes synspunkt skulle det derfor ikke være noe til hinder for at stedet også kan brukes av mennesker med annen tro og livssyn. (..) Det er imidlertid ingen selvfølge at andre tros- og livssynssamfunn deler denne forståelsen og har samme oppfatning av slike ritualer. Noen kan mene at deres og andre ritualer gjør noe med jorda. At (vigslings)ritualene utformes slik at

de ikke viser ringeakt for andre tros- og livssynssamfunn mener PTS er *et viktig anliggende, men potensielt vanskelig, fordi hva som fremstår som ringeakt kan variere med perspektiv og virkelighetsoppfatning*. PST ville se det som en fordel om det ble innhentet synspunkter fra de mest aktuelle trossamfunnene på deres forhold til gravplassens jord og deres syn på andre religioners ritualer på den samme jord.

Det teologiske Menighetsfakultet støtter anliggende i § 5, samtidig som vi advarer mot at det skapes tvil om at de (deler) av gravlundene som skal benyttes for medlemmer av Den norske kirke og ev. andre kristne trossamfunn er vigslet. Etter vår mening bør det tillegges vekt at gravlegging i vigslet jord er viktig for en stor del av befolkningen. Selv om høringsnotatet påpeker at det råder en viss kirkelig usikkerhet om kirkegårdsvigslingens teologiske betydning, tyder nettopp frykten for at det oppleves støtende for mennesker som tilhører andre religioner, at vigslingen fortsatt har rituell og teologisk betydning for kristne.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) uttalte:

I de store byene der det finnes et betydelig religiøst mangfold kan det være riktig at et bestemt felt av gravlundene er reservert en større religiøs minoritet. Samtidig kan det oppleves vanskelig der de pårørende har ulike tros- og livssynsmessig bakgrunn at et felt kun er reservert én tradisjon. En annen mulighet kan være at man åpner for vigsling av den enkelte gravplass, i stedet for et større felt, slik kirkelovutvalget foreslo (NOU 1989:7). Det må være opp til lokal gravferdsmyndighet, i samråd med et forum av tros- og livssynsrepresentanter, å vurdere om det skal settes av egne felt til bestemte religiøse tradisjoner, eller om det er mer hensiktsmessig at det ved bruk av hver enkelt grav gjøres et innvielsesritual.

STL uttalte videre: *Slik STL leser forslaget til ny § 5 er ikke til hinder for at det åpnes opp for at samme felt innvies av ulike tradisjoner eller tas i bruk av andre tradisjoner. (..) Selv om dette gjøres med respekt for ulike religiøse tradisjoner, mener noen av STLs medlemmer at det vil være problematisk å åpne for en praksis der ulike seremonielle handlinger "legges oppå hverandre" på det samme geografiske arealet.*

Kirkemøtekomiteen viste til Kirkemøtets uttalelse til NOU 2006:2, der det het:

Å gravlegges i vigslet jord og nær kirke har lange og dype tradisjoner i vårt samfunn, og det vil oppleves som et stort tap dersom kirkens medlemmer ikke fortsatt kan gravlegges i tilknytning til sin kirke.

Kirkemøtet foreslo at en i gravferdsloven § 5 bruker overskriften *Vigsling/seremoni ved innvielse av gravlund* og i lovteksten *vigsling/seremoni*.

3.6.2 Departementets vurderinger

De lovmessige utfordringene når det gjelder kirkegårdsvigsling kan møtes på ulike måter. Det mest radikale grep vil være å oppheve de aktuelle bestemmelser uten å erstatte dem med noe nytt. Dette vil da ikke være lovregulert, og det vil være opp til de lokale kirkegårdsmyndigheter å tillate, eller ikke tillate, ulike former for innvielse eller vigsling av kirkegård. En slik deregulering er neppe formålstjenlig. Selv om det ikke er knyttet store praktiske utfordringer til dette, har det likevel vært så mye debatt om vigslingsspørsmålet at den lokale kirkegårdsmyndighet på dette området ikke bør etterlates uten støtte i lovverket.

Høringsuttalelsene foranlediger etter departementets vurdering ikke et behov for substansielle endringer i det forslaget som var beskrevet i høringsnotatet. Det kan likevel være grunn til å justere noe på overskriften til bestemmelsen. En løsning som innebærer bruk av dobbeltbegreper med skråstrek er lite ønskelig i lovtekst. Departementet har derfor kommet til at det ordvalget som favner bredest, vil være *innvielse av ny gravplass* og foreslår dette som overskrift over paragrafen.

Bestemmelsen foreslås utformet slik at den gir de ulike tros- og livssynssamfunn, herunder Den norske kirke, lik adgang til å gjennomføre en seremoni når ny gravplass tas i bruk, og likt ansvar for at slike seremonier ikke utformes eller gjennomføres slik at de forhåner eller viser ringeakt for de andre tros- og livssynssamfunnene som gravlegger sine medlemmer på den samme gravplassen.

3.7 Frister ved gravferd og kremasjon

Etter gravferdsloven § 12 skal gravlegging av kiste skje senest 8 dager etter dødsfallet. Den samme fristen gjelder etter § 10 for kremasjon. Nedsettelse av urne etter kremasjon skal skje senest 6 måneder etter dødsfallet.

Etter gravferdsloven § 10 femte ledd skal krematoriet varsle politiet om at det er begjært kremasjon minst 3 dager før kremasjonen finner sted. Bakgrunnen for denne fristen er at politiet ved mistanke om at noens død er voldt ved en straffbar handling, eller når dødsårsaken er uvisst og særlige forhold krever sakkyndig likundersøkelse, skal kunne kreve kremasjonen utsatt, jf. § 10 sjette ledd og straffeprosessloven § 228.

Det er framsatt ulike, og til dels motstridende, forslag om endringer i bestemmelsene vedrørende frister for kremasjon og gravlegging. Det er på den ene siden framholdt at ettersom det nå mange steder er kjølerom for oppbevaring av kisten fram til gravlegging, er det ikke lenger samme behov som før for å få avdøde raskt i jorda.

På den andre side peker mange av de ønsker vedrørende tidsfrister som framkommer i utredningen som Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn gjennomførte i 2009, i retning av å stramme inn på fristene. Men bildet er ikke entydig.

Etter islamske forskrifter bør begravelsen finne sted så raskt som mulig etter dødsfallet, helst innen et døgn. Den ortodokse kirke ønsker gravferd tre dager etter dødsfallet, jøder ønsker gravlegging dagen etter dødsfallet, mens Human-Etisk Forbund mener pårørende bør ha tid til å komme over sjokket døden kan fremkalle og ha god tid til å arrangere en seremoni. Hinduer ønsker at kremasjon skal foregå så snart som mulig, helst innen 24 timer og maksimum innen tre dager.

I høringsnotatet ble det invitert til å gi synspunkter på et forslag om å forlenge den alminnelige fristen for kremasjon og gravlegging til 14 dager.

3.7.1 Høringen

3/4 av de kirkelige fellestrådene som har avgitt uttalelse hadde merknader til dette forslaget. Flertallet av disse gikk inn for å utvide fristen for kiste-gravlegging og kremasjon fra 8 til 14 dager, mens en tredjedel enten ville opprettholde dagens frist eller kunne tenke seg en økning til 10 eller eventuelt 12 dager. Av de øvrige høringsinstansene var det snaut halvparten som hadde merknader til dette forslaget, og de fleste av disse støttet forslaget om utvidelse. Begrunnelsene for dette var noe differensiert. Flere pekte på at en da vil unngå mange dispensasjoner, at de pårørende får mer tid til å forberede gravferden dersom de har behov for det, og at det vil gjøre det enklere for gravferdsforvaltningen å ivareta sine plikter. Samtidig var noen bekymret for konsekvensene av å forlenge fristen både av kapasitetshensyn, behov for mer kjøleromskapasitet, økonomiske konsekvenser og av hensyn til de pårørendes sorgprosess. Flere var engstelige for at det normale vil bli at gravferden først skjer når en nærmer seg 14 dager. Samtidig var det mange som uttrykte at de pårørende stort sett vil ha gravferden så raskt som mulig etter dødsfallet.

De større fellesrådene syntes i sterkere grad å støtte at fristen utvides, mens de små fellesrådene i mindre grad opplevde 8-dagersregelen som noe problem. Blant de som var for en utvidelse, var det en del som gikk inn for at fristen settes til 12 eller 10 dager eller 8 virkedager. Også blant dem som var mot en utvidelse, var det enkelte som kunne akseptere en økning til for eksempel 10 dager.

En del hadde merknader til spørsmålet om bærerom og kjølerom for oppbevaring av kister. Flere mente tiden nå var kommet for at kommunen burde kunne pålegges å sørge for tilfredsstillende kjølerom.

Justis- og politidepartementet hadde forelagt saken for Politidirektoratet (POD) og var enig i deres uttalelse: *Politidirektoratet har ingen merknader til de foreslåtte endringer i ovennevnte bestemmelser (gfl §§ 10,12 og 13), men vil understreke viktigheten av opprettholdelse av varslingsplikten i nåværende § 10 femte ledd og politiets hjemmel for å kreve kremasjon utsatt etter nåværende syvende ledd i samme paragraf.* Kirkemøtet mente at fristen bør utvides fra 8 til 10 dager. Kirkemøtekomiteen antar at en slik utvidelse i de fleste tilfeller vil være tilstrekkelig. Det vil fortsatt være mulig for fellesrådet å forlenge fristen, dersom det foreligger tungtveiende grunner. KA er noe spørrende til om fristen skal utvides så lenge som 14 dager etter dødsfallet, og vi vil derfor foreslå at det vurderes en frist på for eksempel 10 dager. Også Presteforeningen foreslår at fristen endres til 10 dager.

3.7.2 Departementets vurderinger

Departementet vil peke på at gjeldende lovkrav om at gravlegging skal skje innen 8 dager, ikke er til hinder for at gravferden kan finne sted tidligere og så fort det er praktisk mulig. Departementet har merket seg de rapporter som blant annet er gjengitt i utredningen Livsfaseriter, og som tyder på at de lokale gravferdsmyndighetene legger stor vekt på å imøtekomme religiøst begrunnede ønsker vedrørende tidspunkt for gravferd. Derfor oppleves dette nå ikke lenger som noe stort problem, i det minste ikke i de større byene. Den foreslåtte nye fanebestemmelsen i gravferdsloven § 1 vil være en tilskyndelse til å videreføre og forsterke en praksis der gravferd for medlemmer av de trosminoriteter som ønsker det, skjer så raskt som praktisk mulig.

Departementet har samtidig sett behov for å forlenge fristen som gjelder for når gravferd senest skal skje. En slik forlengelse vil kunne gi noe større fleksibilitet i møte med pårørendes

ønsker, og den vil innebære mindre behov for å ta i bruk unntakshjemmelen på en måte som er egnet til å undergrave hovedregelen.

Forslaget til endring forutsetter at det de aller fleste steder er kjølerom som gjør at kister kan oppbevares tilfredsstillende i tiden fram til gravferd. Departementet legger derfor til grunn at den foreslåtte forlengelse av fristen bare kan praktiseres der det er tilfredsstillende kjølt oppbevaringsrom for kister. Det foreslås samtidig å ta inn en ny bestemmelse i § 13 som pålegger kirkelig fellesråd å forkorte fristen for gravlegging/kremasjon der det ikke finnes tilfredsstillende kjølerom for kister.

Departementet har kommet til at det ikke er behov for å lovregulere spørsmålet om kjølt bærerom utover de bestemmelser som er gitt av helsemyndighetene. Statens Helsetilsyn har i medhold av smittevernloven fastsatt en forskrift om transport, håndtering og emballering av lik samt gravferd (forskrift 3. april 1998 nr. 327). Forskriften gjelder også for oppbevaring av lik i bærerom eller kapell ved kirkegård, jf. forskriften § 1-2. I Helseilsynets rundskriv av 9. juni 1999 er det fastsatt nærmere retningslinjer om hygieniske forhold m.m. ved håndtering og transport av lik. Det framgår her blant annet at *den som har forvaltningsansvaret for helseinstitusjon bør ved dødsfall i institusjonen ha rutiner som sikrer at liket etter emballering blir oppbevart i egnet rom hvor temperaturen ikke overstiger 4 grader C. Tilsvarende plikter har den som har forvaltningsansvaret for bærerom, mottakskapell eller lignende knyttet til kirkegård.*

Når det gjelder transport av lik ut av landet, viser departementet til likbehandlingsloven av 1898 (under Helse- og omsorgsdepartementet). Etter denne lovs § 5 kan *lig af nogen her i Riget bosat Person* ikke utføres fra Norge uten etter skriftlig tillatelse fra politiet.

På bakgrunn av høringen har departementet kommet til at den alminnelige fristen for kremasjon og gravlegging bør settes til 10 dager.

Departementet har kommet til at den særskilte varslingsplikten og tilhørende frist for kremasjon er begrunnet i så tungtveiende forhold, at det ikke er grunnlag for å fremme forslag om å endre disse reglene.

3.8 Askespredning

Etter gravferdsloven § 20 kan Fylkesmannen gi tillatelse til at den som skal sørge for en gravferd, sprer asken for vinden. Det framgår av forarbeidene til gravferdsloven at adgangen til askespred-

ning er begrunnet i hensynet til religionsfriheten, som tilsier at mennesker som av religiøse grunner måtte ønske askespredning, bør få sitt ønske oppfylt. Det er imidlertid vanskelig å finne egnede kriterier for prøving av de motiver en person måtte ha for ønsket om å få sin aske spredt for vinden. Som hovedregel bør askespredning kun tillates på åpent hav og i høyfjellet, jf. Ot.prp. nr. 64 (1994-95) side 66.

I Innst. O. nr. 46 (1995-96) side 31 uttalte stortingskomiteen: *Omsynet til religionsfridomen innebærer at menneske som av særlege grunner ønskjer spreing av oske, må få ønsket sitt oppfylt.*

Det er Fylkesmannen som etter loven gir tillatelse til askespredning. Departementet er klageinstans. På bakgrunn av dette sendte departementet 10. november 1999 ut et rundskriv (F-77-00) med veiledning for Fylkesmennene i deres behandling av søknader om dette. Departementet uttaler der at det er grunnlag for å forstå ordlyden i lovens forarbeider fleksibelt når det gjelder hvilke steder askespredningen kan tillates. Dette gjelder særlig for spredning i sjøen. Det kan således være grunn til å gi tillatelse til spredning i fjorder og havområder som har umiddelbar forbindelse med åpen sjø, for eksempel enkelte fjorder. Departementet vil ikke anbefale at det gis tillatelse til spredning i elver og vassdrag eller i øvrig ferskvann, med unntak av steder der det er ualminnelig store vannmengder.

Spørsmålet har vært reist om adgangen til askespredning er for begrenset, ved at det stilles for strenge krav til hvor asken kan tillates spredt. Ved endring av gravferdsloven i 2001 (Ot.prp. nr. 90 (2000-2001)) ble formkravene som oppstilles for å gi tillatelse til askespredning, gjort mindre absolutte, men det ble ikke gjort endringer som medførte oppmykning når det gjelder steder hvor spredning kan tillates.

De aller fleste søknadene om askespredning kommer fra medlemmer av Den norske kirke. Overfor denne gruppen synes det ikke primært å være hensynet til religionsfriheten som eventuelt skulle medføre behov for å liberalisere lovgivningen ytterligere på dette punktet.

Som nevnt, skal aske etter hinduer og sikhers tro og tradisjon spres over rennende vann. Norsk lovgivning setter ingen sperrer mot å ta en urne med til utlandet og spre asken der. Departementet har ikke mottatt noen klagesaker fra hinduer eller sikher som har fått avslag på søknad om askespredning over rennende vann. Det er derfor neppe i praksis noe stort behov for endring på området i dag.

Lovens ordlyd er ikke til hinder for at Fylkesmannen kan godkjenne askespredning over rennende vann. Lovbestemmelsens begrunnelse tilsier at lovfortolkningen bør være dynamisk nok til å imøtekomme de behov som her er omtalt. Departementet framla på denne bakgrunn ikke forslag i høringsnotatet om endringer i gravferdslovens bestemmelser vedrørende askespredning, men åpnet for å vurdere å liberalisere praksis noe gjennom et nytt rundskriv til fylkesmennene.

De særskilte spørsmål vedrørende eventuell kirkelig medvirkning ved askespredning er drøftet i neste kapittel.

3.8.1 Høringen

Det er forholdsvis få av høringsinstansene som har uttalt seg om askespredning. Av de fellesrådene som har uttalt seg gikk drøyt halvparten inn for at praksis på dette området bør liberaliseres. De fleste av de øvrige organer og instanser som har uttalt seg støttet dette.

Høringsinstansene hadde merknader til om tillatelse til askespredning burde utvides, om kravene og vilkårene som stilles til askespredning er entydige nok og om den veiledningen som finnes omkring askespredning burde revideres. Noen hevdet at fylkesmennene praktiserer regelverket ulikt, og at pårørende dermed blir forskjellsbehandlet. Andre mente det er behov for en bedre kontrollfunksjon.

Enkelte foreslo at askespredning som gravferdsform burde likestilles med kremasjon og kistegravlegging.

Praktisk-teologisk seminar mente høringsnotatet *foreskriver en svært restriktiv praksis uten at denne begrunnes i særlig grad. Her må man spørre seg om de hygieniske og miljømessige begrunnelsene, som formodentlig ligger bak, er drøftet godt nok, eller om det her ligger skjult kulturelle forutsetninger som forkles som nøkterne og praktiske avveininger.*

Fagforbundet TeOLOgene *mener det er ønskelig å myke opp bestemmelsene om askespredning i anonyme områder. Det er begrunnet mistanke om at slik askespredning allerede skjer i større omfang enn antall søknader til fylkesmennene indikerer.*

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) *savner en begrunnelse for at gjeldende lovforbud mot privat gravsted fortsatt skal gjelde. STL viste til at What-thai-templet - tilhørende Buddhistforbundet – gjerne vil etablere en pagode i templet for oppbevaring av munkenes urner, slik tradisjonen er i Thailand. STL mente det er positivt at departementet nå gir åpning for at fylkesmannen*

også kan gi tillatelse til at askespredning kan skje i rennende vann, slik sikher og hinduer praktiserer, men vurderingen av at dette skal skje i områder med øde preg kan være problematisk. STL mener det ikke er hensiktsmessig at dette kan skje hvor som helst i elever i større byer (...), men tror det kan være hensiktsmessig å vurdere om dette kan reguleres på bestemte steder i bynære elver med god vannføring, og at dette blir å anse som spesielt tilrettelagt gravlund.

Kirkemøtekomiteen mener vilkårene for askespredning bør være restriktive og heller bør strammes inn enn utvides, og finner ikke å anbefale at det gis tillatelse til spredning i elver og vassdrag eller ferskvann og heller ikke der det er "ualminnelig store vannmengder". (Kirkemøte)komiteen ser at det imidlertid bør kunne vurderes å gi tillatelse i særskilte tilfeller, for eksempel for sikher og hinduer som praktiserer askespredning i rennende vann på egnede områder godkjent av fylkesmannen.

(Kirkemøte)komiteen mener det også bør kunne vurderes å etablere pagode i buddhisttempel og andre former for oppbevaring av urner av hensyn til religionsfriheten, men vil ellers anbefale en restriktiv praksis.

(Kirkemøte)komiteen mener det er behov for å gjennomgå praksis og utarbeide nærmere retningslinjer for askespredning som gravferdsform.

3.8.2 Departementets vurderinger

Departementet anser det ikke som nødvendig å foreslå endringer i lovbestemmelsen om askespredning. Departementet vil i stedet, på bakgrunn av Stortingets behandling av denne proposisjonen, vurdere å sende ut et nytt rundskriv til Fylkesmennene der det klargjøres at det i visse tilfeller kan tillates askespredning i rennende vann, for eksempel ved at asken spres over elver i områder med øde preg.

Når det gjelder ønsket om å etablere en pagode for oppbevaring av munkers askeurne i buddhisttempel, viser departementet til gravferdsloven § 20 første ledd. Etter denne bestemmelsen kan Fylkesmannen gi tillatelse til at private får anlegge gravplass på egnet sted for nedsetting av askeurne. Departementet vil anta at bestemmelsen gir tilstrekkelig hjemmel for å kunne godkjenne at aske etter munkes oppbevares i kolumbarium i tempelet.

3.9 Lovregulering av kirkelig medvirkning ved askespredning

I tillegg til de endringsforslag som er omtalt ovenfor, foreslår departementet også noen mindre endringer som samlet sikter mot at gravferdslovgivningen bedre skal avspeile en multireligiøs og flerkulturell virkelighet. Med dette for øye bør gravferdsloven ha en allmenn karakter. I dette og følgende punkt foreslås det derfor opphevet noen bestemmelser i gravferdsloven som bare berører Den norske kirke.

Ved gravferd der det er gitt tillatelse til askespredning, kan det etter gjeldende lovgivning ikke kreves kirkelig medvirkning, jf. gravferdsloven § 20 siste ledd femte punktum og § 9 sjette ledd. Bakgrunnen for bestemmelsene er at det fra kirkelig hold klart ble uttalt at askespredning ikke lot seg kombinere med liturgien for kirkelig gravferd. Som en konsekvens av dette, ble det ved innføring av askespredning i 1996 lovfestet at det ikke kunne kreves kirkelig medvirkning ved slik gravferd. Dette gjelder ikke bare om det skulle være spørsmål om medvirkning ved selve askespredningen. Det kan heller ikke kreves kirkelig gravferdshandling før kremasjonen, jf. Ot.prp. nr. 64 (1994-95) på side 67.

For Den norske kirke følger det av tjenesteordningen for menighetsprester at presten skal utføre sin tjeneste i samsvar med Den norske kirkes ordninger, at kirkelige handlinger skal forrettes etter de fastsatte liturgier, og at liturgier og ordninger bare kan fravikes når de selv hjemler det.

I høringsnotatet ble det fremmet forslag om å oppheve de særskilte bestemmelsene vedrørende kirkelig medvirkning ved askespredning.

3.9.1 Høringen

Det var få av de avgitte høringsvarene som tok opp dette spørsmålet. Av de fellesråd som uttalte seg, var det et stort flertall som støttet at disse bestemmelsene tas ut av gravferdsloven, mens nesten alle av de øvrige instansene og organene støttet endringene. Noen få kirkelige instanser mente endringene vil være uheldige.

Presteforeningen vil motsette seg endringen i § 20 annet ledd: *Etter vårt syn foreligger et særskilt behov for at den som sørger for gravferden gjennom den allmenne lovgivning blir gjort kjent med at kirkelig medvirkning ikke kan kreves. Når det gjelder forslaget om å oppheve § 9 sjette ledd, er det ikke slike særlige behov. Presteforeningen har derfor*

ingen innvendinger mot at bestemmelser legges til det interne kirkelige regelverk.

Kirkemøtekomiteen støtter forslaget og mener bestemmelser om dette bør reguleres i det særskilte kirkelige regelverket, for eksempel i gravferdsordningen og/eller i tjenesteordningen for menighetsprester. Komiteen anser at askespredning teologisk og historisk er en gravferdsform som ligger fjernt fra den kristne gravferdstradisjon, men mener kirken bør kunne medvirke ved en gravferdsseremoni hvor asken i ettertid skal spres. Dette må utredes nærmere og i tilfelle reguleres i den særskilte kirkelige lovgivning.

3.9.2 Departementets vurderinger

Spørsmålet om kirkelig gravferd i forbindelse med askespredning, og om eventuell kirkelig medvirkning ved selve askespredningen, bør etter departementets vurdering reguleres gjennom det særskilte kirkelige regelverket. Gravferdslovens allmenne karakter tilsier at spørsmål vedrørende de kirkelige handlingene ikke reguleres her, og departementet foreslår derfor at § 20 annet ledd femte punktum og § 9 sjettede ledd oppheves.

3.10 Saksbehandlingsregler vedrørende krematorium og gravplass

Etter gravferdsloven § 4 første ledd kan anlegg, utvidelse, nedleggelse eller annen endring av kirkegård og bygninger på kirkegård ikke skje uten tillatelse fra bispedømmerrådet. I gravferdsforskriften er det gitt utfyllende bestemmelser om dette, som blant annet innebærer at anlegg, utvidelse og vesentlige endring av kirkegård skal skje i henhold til kirkegårdsplan som vedtas av kirkelig fellesråd og godkjennes av bispedømmerrådet.

I praksis vil gravplasser ikke kunne anlegges, utvides eller nedlegges uten at vedkommende kommune gir sin tilslutning til det. Det henger sammen med at utgifter til anlegg, drift og forvaltning av kirkegårder etter § 3 andre ledd utredes av kommunen. Det kan imidlertid være hensiktsmessig å ta inn en presisering i lovteksten som klargjør kommunens myndighet i slike saker.

Etter gravferdsloven § 4 tredje ledd skal menighetsmøtet gis anledning til å uttale seg om oppføring av krematorium og om anlegg og nedleggelse av kirkegård.

Utviklingen av det representative kirkelige demokrati har medført at menighetsmøtets betydning som kirkelig organ er endret. Det er kirkelo-

vens forutsetning at soknets interesser fullt ut ivaretas tilfredsstillende av de valgte organene menighetsråd og kirkelig fellesråd. Utviklingen har også medført at gravplasser og krematorier nå mer sjelden anlegges for det enkelte sokn. Det vil derfor ofte kunne oppstå tvil om hvilke menighetsmøter som etter § 4 tredje ledd må uttale seg om en konkret sak.

I høringsnotatet ble det gjort rede for forslag om å klargjøre kommunens myndighet og avvikle menighetsmøtets lovregulerte uttalerett i saker vedrørende anlegg og endring av gravplass.

3.10.1 Høringen

Om lag 1/3 av de som har avgitt høringsuttalelse kommenterer dette forslaget. Nesten alle fellesrådene som har svart gir sin tilslutning til endringene, mens 3/4 av de øvrige organene gjør det.

Kirkemøtet gir sin tilslutning til forslaget til lovendring, men ber samtidig om at det *vurderes om tillatelser vedrørende anlegg og regulering av kirkegård bør legges til fylkesmannen* i stedet for bispedømmerrådet.

3.10.2 Departementets vurderinger

Departementet har kommet til at lovkravet om at menighetsmøtets uttalelse skal innhentes ved behandling av visse saker på gravferdsområdet, bør avvikles. Forslaget er også begrunnet i at kirkelig fellesråd ikke ivaretar oppgaven som gravferdsmyndighet på vegne av soknet, men på vegne av lokalsamfunnet som helhet.

Departementet mener på denne bakgrunn at bestemmelsen om menighetsmøtets uttalerett i gravferdsloven § 4 tredje ledd kan oppheves. Det bør gjøres tilsvarende endringer i kirkeoven § 11 andre ledd bokstav a, jf. punkt 4.3 nedenfor. Departementet har i punkt 4.1 også foreslått enkelte andre endringer i kirkeovens bestemmelser om menighetsmøtet.

Departementet viser til at den myndighet som bispedømmerrådet etter gravferdsloven § 4 har til å gi *tillatelse til anlegg, utvidelse, nedleggelse og annen vesentlig endring av kirkegård og bygninger på kirkegården*, henger nært sammen med en rekke andre bestemmelser i gravferdsloven og den tilhørende forskriften. Det er etter dette bispedømmerrådet som på nesten alle områder er tillagt rollen som regionalt godkjennings-, klage- og ankeorgan vedrørende kirkelig fellesråds gravferdsforvaltning. Der forvaltningsansvaret etter gravferdsloven er overført til kommunen, overtar Fylkesmannen den myndighet som i loven er lagt

til bispedømmerådet, jf. gravferdsloven § 23. Departementet har ikke funnet grunn til å fremme forslag om endringer i dette.

3.11 Rett til grav for dødfødt barn

Etter gravferdsloven § 6 første ledd andre punktum har dødfødte barn rett til fri grav i den kommunen der moren hadde bopel ved dødsfallet. I enkelte tilfeller har spørsmålet blitt aktualisert om retten til fri grav også bør gjelde i fars hjemkommune dersom far og mor var bosatt i hver sin kommune ved dødsfallet.

Departementet tok i høringsnotatet opp spørsmålet om likebehandling av mor og far etter gravferdsloven § 6.

Blant de få som har uttalt seg om dette er det er bred tilslutning til departementets forslag.

3.12 Hvem som sørger for gravferden

Etter gravferdsloven § 9 andre ledd gjelder ektefellers rett til å sørge for gravferden *tilsvarende for personer som levde i ekteskapsliknede eller partnerskapsliknende samboerskap med avdøde da dødsfallet fant sted.*

Endringer i lov 4. juli 1991 nr 47 om ekteskap (ekteskapsloven) trådte i kraft 1. januar 2009, og fra samme dato ble lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap opphevet. Likekjønnede samboere faller etter dette nå inn under betegnelsen ekteskapsliknende samboerskap.

Departementet finner etter dette begrepet *partnerskapsliknende samboerskap* i gravferdsloven § 9 andre ledd overflødig og foreslår at dette tas ut av lovteksten.

Blant de få som har uttalt seg om dette er det er bred tilslutning til departementets forslag.

3.13 Kremasjon som gravferdsform

Etter gravferdsloven § 6 første ledd har avdøde personer som ved dødsfallet hadde bopel i kommunen, rett til fri grav på kirkegården der. Etter gravferdsloven § 10 åttende ledd kan det kreves avgift for kremasjon.

Etter gravferdsloven § 10 kan den som har fylt 15 år, i skriftlig erklæring treffe bestemmelse om kremasjon. Kremasjon kan også skje uten at det foreligger slik erklæring, med mindre det var kjent at kremasjon var i strid med avdødes religiøse overbevisning eller ønsker for gravferden.

Det er i dag krematorium i 28 av landets 430 kommuner. Kremasjonsprosenten varierer betydelig mellom de kommuner som har krematorium, fra 8 % i Harstad til 82 % i Bærum. Det er også store variasjoner når det gjelder den kremasjonsavgift som innkreves.

Departementet tok i høringsnotatet opp spørsmålet om å utrede behovet for og konsekvensene av å likestille de to gravferdsformer (kistegravlegging og kremasjon) i økonomisk forstand. Det ble løftet fram forslag om å oppheve de særskilte bestemmelsene om kremasjonserklæring.

3.13.1 Høringen

Noe under halvparten av fellestrådene har uttalt seg om behovet for å likestille kremasjon og kistegravlegging som gravferdsform. Av de som har uttalt seg gikk de fleste inn for dette og mente at det bør skje så snart som mulig. Det er få av de som har avgitt uttalelse som har merknader til forslaget om endring i § 10.

KA støtter normaliseringen av kremasjon som gravferdsform (..) og ønsker at kistebegravelse og kremasjon likestilles i økonomisk forstand. Dette vil på kort sikt påføre fellestrådene økte utgifter. (..) Disse utgiftene må i tilfelle beregnes, og kommunens ansvar for å dekke eventuelle merutgifter må understrekes tydelig. Det vil sannsynligvis også skape behov for at det investeres i flere krematorier og/eller utvidelser av eksisterende krematorier. På lengre sikt vil imidlertid økt bruk av kremasjon gi lavere investerings- og driftskostnader for gravferdsforvaltningen. KA er enig i at det er behov for å gjennomgå systemet med betaling ved gravferd, men synes at prinsippet om økonomisk likebehandling av kistebegravelse og kremasjon bør ligge til grunn for et slikt arbeid. KA mener også at betaling for kremasjon bør sees i sammenheng med betaling for gravlegging i annen kommune.

Oslo kommune anfører at kremasjonsprosenten i Oslo er på hele 70-75 %, og at *en evt. likestilling (..) vil ha stor økonomisk innvirkning på kommunens gravferdsbudsjett.*

Drammen kirkelige fellestråd rapporterer om en inntekt fra kremasjonsavgiften på ca 1 million kroner pr år, og påpeker at dersom denne avgiften bortfaller, vil dette øke kommunens kostnader tilsvarende.

Gjøvik kirkelige fellestråd stiller seg undrende til at man ikke foreslår å likestille de to gravferdsformer, også økonomisk: *Noen vil kunne hevde at det vil påføre kommunene kostnader til kremasjon. Det er kortsiktig tenkt. Kremasjon gjennomføres*

langt rimeligere enn kostnadene som er forbundet med opparbeidelse og bruk av kistegraver.

Kirkemøtekomiteen opplever at departementet er passiv i forhold til økonomisk likestilling av kistebegravelse og kremasjon. (Kirkemøte)komiteen mener tiden er mer enn moden for å gi pålegg om økonomisk likestilling.

Det er behov for snarest mulig å gjennomgå systemet med avgifter og annen brukerbetaling ved gravferd, og også utgifter ved transport av kister og overføring av kister mellom kommuner. Svært mange av høringsinstansene understreker behovet for en slik gjennomgang. Undersøkelser viser også at det er store variasjoner mht kremasjonsavgiften.

Kirkemøtet støtter forslaget om at departementet nedsetter et utvalg for å utrede behovet for endringer når det gjelder avgifter og annen brukerbetaling ved gravferd, jf komiteens merknader i kap. 4.10.

3.13.2 Departementets vurderinger

Departementet har vurdert om de to gravferdsformer burde likestilles i økonomisk forstand, slik at retten til fri grav ble utvidet til også å omfatte rett til kremasjon uten avgift.

Skal det utformes en rett til fri kremasjon, er det en rekke forhold av økonomisk karakter som må avklares. Departementet har derfor kommet til at en i denne omgang ikke vil fremme forslag om endring av reglene for avgift ved kremasjon, men i stedet vil vurdere å nedsette et utvalg for å utrede behovet for endringer i hele systemet for avgifter og annen brukerbetaling ved gravferd.

Departementet ser imidlertid behov og grunnlag for å gå ytterligere et skritt i retning av å rettslig likebehandle kremasjon og kistegravlegging som gravferdsform. Etter § 10 første ledd framstår det som om det normale er at kremasjon skjer på grunnlag av en skriftlig erklæring fra avdøde. Praksis i dag er at de fleste kremasjoner skjer på det grunnlaget som er beskrevet i paragrafens andre ledd, dvs. at de som sørger for gravferden ber om det. Departementet foreslår at denne praksisutviklingen følges opp i lovgivningen. Forslaget innebærer at den særskilte bestemmelsen om kremasjonserklæring oppheves, og at det fastsettes som normalordning at kremasjon kan skje, med mindre det er kjent at dette var i strid med avdødes ønske.

Fortsatt vil en person kunne treffe bindende beslutning om at han eller hun etter sin død skal kremeres, men da i medhold av den ordning som er regulert i gravferdsloven § 9 første ledd.

3.14 Endring av meldingsrutiner

Fram til nåværende gravferdslov trådte i kraft i 1997 var dødsmelding til soknepresten for statskirkemedlemmer det lovpålagte dokument som måtte foreligge før gravlegging kunne finne sted. For medlemmer av registrert trossamfunn gikk dødsmelding til deres prest eller forstander. Etter loven skulle presten gi sin påtegning til kirkegårdens personale, jf. lov om kirker og kirkegårder av 3. august 1897 § 38.

Ifølge gjeldende lov om skifte skal den døde nærmeste slektninger, ektefelle eller andre som har vært til stede, straks gi melding til lensmannen, namsfogden, politistasjon med sivile rettspleieoppgaver eller til tingretten om dødsfallet. På denne bakgrunn utstedes dødsmelding, som blant annet sendes til gravferdsmyndigheten. Den nærmere regulering av dødsfallsregistreringen framgår av rundskriv/forskrift 10. desember 1984 nr. 3584. Dagens praksis avviker imidlertid i stor grad fra forutsetningene i rundskrivet, som må anses delvis å være foreldet.

Skiftelovutvalget har i sin utredning (NOU 2007: 16 *Ny skiftelovgivning*) foreslått at ordningen for dødsfallsregistrering i hovedsak videreføres, men slik at dødsfall i framtida bare kan meldes til tingretten. Utvalget forutsetter at det på grunnlag av underretning om dødsfallet fra begravelsesbyrå eller pårørende skal opprettes dødsfallsak i tingrettens saksbehandlingssystem, men at tingretten først kan utstede Melding om dødsfall til kirkegårdsmyndighet, folkeregister og trygdekonto (NAV) når legeerklæring om dødsfallet foreligger. I lovforslaget § 2-1 fjerde ledd er det tatt inn hjemmel for i forskrift å gi regler om de skjemaer som bør utarbeides.

I gravferdsloven er det fastsatt at den som sørger for gravferden skal fremsette en begjæring overfor kirkegårdsmyndigheten om gravlegging, jf. gravferdsloven § 11. Til dette bruk har departementet utarbeidet et skjema som har fått betegnelsen *Begjæring om gravlegging og/eller kremasjon med undertittelen Gravferdsmelding til kirkegårdsmyndigheten*. Dette skjemaet har etter hvert blitt tatt i bruk de fleste steder og danner grunnlag for gravferdsmyndighetenes forberedelse og gjennomføring av gravlegging.

I dag kreves det begjæring om gravlegging, og det er en alminnelig oppfatning at dødsmelding også skal foreligge. I følge undersøkelse foretatt av KA er det om lag 20 % som sjelden eller aldri mottar meldingen i tide. Det synes som om kirkegårdsmyndighetene i større grad forholder seg til kravet om at gravlegging skal finne sted innen

åtter dager etter dødsfallet, enn at det skal foreligge slik dødsmelding.

Gravferdsloven § 11 inneholder en bestemmelse om at den som sørger for gravferden, uten ugrunnet opphold skal fremlegge legeerklæring om dødsfallet. Det samme gjelder etter gravferdsloven § 10 fjerde ledd siste punktum ved kremasjon. Denne bestemmelsen har vist seg i praksis ikke å fungere tilfredsstillende mange steder.

Tingrettens Melding om dødsfall skal imidlertid inneholde opplysning om navnet på den legen som har utstedt legeerklæring, og slik erklæring forutsettes derfor å foreligge før tingretten sender sin melding til gravferdsmyndighet, folkeregister og trygdekontor (NAV). Videre forutsettes det at legeerklæring foreligger dersom den døde skal føres ut av landet, jf. lov 4. juni 1898 indeholdende visse Bestemmelser om Behandling af Lig § 5.

3.14.1 Departementets vurderinger

Departementet legger til grunn at den nødvendige dokumentasjon og registrering av dødsfall reguleres av skiftelovgivningen med tilhørende forskrifter. Det er etter dette tilstrekkelig og tilfredsstillende grunnlag for gravlegging, kremasjon og nedsetting av askeurne at det hos gravferdsmyndigheten foreligger en undertegnet begjæring om gravlegging som inneholder de informasjonen som gravferdsmyndigheten trenger. Departementet vil i medhold av § 26 kunne fastsette nærmere regler om krav til en slik begjæring. Det omtalte skjema som er i bruk, sikter mot å oppfylle slike krav.

Departementet har etter dette kommet til at kravet i § 10 fjerde ledd og i § 11 om at det skal fremlegges legeerklæring ved dødsfall, og kravet i § 11 om at det skal framlegges kopi av kremasjonsregisteret, kan oppheves.

Det var bred oppslutning om forslaget i høringsen.

3.15 Krigsgraver

Etter pålegg fra Forsvarsdepartementet opprettet Hærens overkommando høsten 1946 et Sentralkontor for krigsgraver, som skulle være ansvarlig myndighet i saker som angikk gravene til krigsmenn, dvs. personell tilhørende de væpnede norske styrker i utlandet og utenlandske falne i Norge. Dette sentralkontoret ble under betegnelsen Krigsgravtjenesten overført til Kirkedepartementet i 1964.

Krigsgravtjenesten har registrert 28 266 utenlandske falne som er gravlagt i Norge: 12 678 sovjetiske, 11 573 tyske, 2 410 jugoslaviske, 1 149 britiske, 164 polske, 131 franske, 92 svenske, 54 nederlandske, 14 danske og 1 estlender. Med unntak av de sovjetiske er de fleste av disse registrert med navn.

Med henblikk på de utenlandske krigsgravenes antall, spredning og tilstand ble det på 1950-tallet funnet nødvendig å samle falne på færre steder. Det ble for dette formål anlagt følgende større særskilte krigskirkegårder: Tjøtta sovjetiske krigskirkegård og Tjøtta internasjonale krigskirkegård i Alstahaug, Jørstadmoen sovjetiske krigskirkegård, Alfaset tyske krigskirkegård i Oslo, Botn tyske krigskirkegård og Botn jugoslaviske krigskirkegård i Saltdal, Narvik tyske kirkegård, Havstein tyske kirkegård i Trondheim og Solheim tyske krigskirkegård i Bergen. På disse 9 krigskirkegårdene finnes om lag 25 000 av de utenlandske krigsgravene i Norge. I tillegg er det i disse 7 kommunene omlag 1 700 krigsgraver på andre kirkegårder.

De resterende 1 300 krigsgravene befinner seg på noen mindre krigskirkegårder og på om lag 100 forskjellige ordinære kirkegårder over hele landet. I tillegg har staten påtatt seg et ansvar for å ivareta om lag 40 minnesmerker som ble reist på tidligere gravplasser for sovjetiske og jugoslaviske omkomne.

Departementets krigsgravtjeneste drifter selv krigskirkegårdene på Tjøtta og i Botn. Beplantning og vedlikehold av krigskirkegårdene og krigsgravene for øvrig er de fleste steder ivaretatt av lokal kirkegårdsmyndighet, noen steder av private personer eller organisasjoner. Enkelte steder er det inngått avtaler om dette, men i de fleste tilfellene er denne ordningen basert på sedvane. Alle utgifter dekkes direkte av departementet.

3.15.1 Departementets vurderinger

For å sikre en bedre og mer ensartet forvaltning på området mener departementet det er behov for å regulere ansvarsforholdene på en annen måte enn i dag. Departementet ser det som mest aktuelt at kirkelig fellesråd får ansvaret for vedlikeholdet av krigsgraver og krigsminnesmerker, og at også ansvaret for de særskilt anlagte krigskirkegårdene (krigsgravplasser) kan legges til lokale kirkegårdsmyndigheter eller andre. Departementet legger til grunn at det økonomiske ansvaret fortsatt skal ligge til staten. Nærmere regler om en endret forvaltningsordning vil departementet komme tilbake til.

Den foreslåtte bestemmelsen bekrefter og viderefører den praksis som har vært, og som samsvarer med de internasjonale forpliktelser Norge har når det gjelder varig vern av krigsgraver. Dette innebærer at krigsgravene, enten de ligger på vanlige kirkegårder eller på særskilt anlagte krigskirkegårder, er fredet uten tidsbegrensing, og at det ikke kan kreves festeavgift for slike graver.

Departementet vil med forskrift i medhold av den foreslåtte bestemmelsen kunne fastsette nærmere regler om kirkelig fellesråd ansvar for å stille krigsgraver på de ordinære kirkegårdene og også overføre ansvaret for vedlikehold av krigskirkegårdene og eventuelle krigsminnesmerker i kommunen til kirkelig fellesråd, jf. for øvrig kirkeloven § 14 femte ledd.

Blant de få som uttalte seg om saken i høringen, var det bred oppslutning om forslaget.

4 Endringer i kirkeloven

Sammen med forslagene om endringer i gravferdsloven fremmes også forslag om enkelte endringer i kirkeloven. Noen av disse forslagene følger direkte av de foreslåtte endringene i gravferdsloven (4.3). I tillegg til dette er det behov for å foreta enkelte justeringer av kirkeloven som er begrunnet i andre forhold enn ønsket om tilpasning til tros- og livssynsminoritetenes behov ved gravferd.

Det dreier seg om justeringer i kirkeloven vedrørende tilpasning til ny organisering av prestetjenesten (4.1), harmonisering med barneloven (4.2), regler for tilsetting i Kirkerådets sekretariat (4.4), politiattest (4.5), krav om medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet (4.6), regler om kirkebokføring (4.7), klageadgang etter offentlighetsloven (4.8) og ugildhet (4.9).

4.1 Tilpasninger til ny organisering av prestetjenesten

Den opprinnelige og grunnleggende kirkelige enhet er menigheten eller soknet. På landet utgjorde fra gammel tid oftest flere sokn et prestegjeld med en eller flere felles prester. Prestegjeld er etter dette en betegnelse på det distrikt der en prest har rett og plikt til å virke. Med sikte på en bedre organisering og ledelse av prestetjenesten ble det i 2004 fastsatt endringer i tjenesteordningen for menighetsprester. Etter dennes § 9 har menighetsprester nå *ett eller flere sokn som tjenestested (særskilt arbeidsområde) og hele prostiet som tjenestedistrikt, med mindre det følger av arbeidsavtale at tjenestedistriktet skal være en avgrenset del av prostiet*. Endringene innebar at man la til rette for en utvikling i retning av at prostiet skulle erstatte prestegjeldet som prestens tjenestedistrikt. Ved ledighet i stillingene og gjennom avtale med de som sitter i stillingene, er prostiet nå innført som tjenestedistrikt i nær sagt alle tilfeller. Begrepet prestegjeld har ingen annen selvstendig betydning enn som betegnelse på prestens tjenestedistrikt. Tjenestedistrikt og tjenestested (særskilt arbeidsområde) for prester er nå regulert i

tjenesteordningen, arbeidsavtale og eventuelt instruks for den enkelte stilling.

I høringsnotatet ble det på denne bakgrunn framsatt forslag om å ta begrepet prestegjeld ut av kirkeloven. Forslaget har følger for §§ 2, 5, 6, 9 og 11 i kirkeloven.

I § 5 får den foreslåtte endringen som konsekvens at det blir noe større rom for å gjøre tilpasninger i den lokalkirkelige organisering. Departementet vil etter forslaget kunne gjøre tilpasninger i bestemmelsene om kirkelig fellestråd i prostier hvor ikke alle sokn hører til samme kommune.

4.1.1 Høringen

Alle biskopene, bispedømmerådene, Kirkerådet og KA ga sin tilslutning til at det foretas tilpasninger i kirkeloven som følger av ny organisering av prestetjenesten, blant annet ved at begrepet prestegjeld fjernes. Omlag 3/4 av de fellestrådene som har avgitt høringsuttalelse har uttalt seg om dette spørsmålet. Av de som har uttalt seg er de aller fleste enige i forslagene, men mange hadde merknader til disse endringene. De fleste av de kirkelige fellestråd som gikk imot forslaget begrunnet standpunktet med motstand mot den "prostereformen" som er gjennomført. Halvparten av de øvrige organer har uttalt seg om disse endringene, og de aller fleste støttet de endringene som er foreslått.

Presteforeningen tar forslaget *til etterretning og forutsetter at overgangen til nye arbeidsavtaler for dem som fremdeles har avtaler utformet etter gammel tjenesteordning tuftes på enighet og skjer innenfor samme positive rammer og på samme vilkår som for arbeidstakere som allerede har tegnet nye avtaler*.

De fleste høringsinstansene stilte seg positiv til at man som følge av endringene i kirkeloven § 5 får en utvidelse av muligheten for å gjøre tilpasninger i den lokalkirkelige organisering.

Også Kirkemøtet ga sin tilslutning til dette, selv om det hadde merknader til enkeltheter i forslaget. I innstillingen fra kirkemøtekomiteen het det: *Komiteen (vil) framholde viktigheten av at soknet fortsatt høres i spørsmål om arbeidsfordeling*

blant prestene, økning eller reduksjon av presteresursene i soknet, samt spørsmål om økning eller reduksjon av tallet på gudstjenester. Dette berører vesentlige interesser for soknet. Komiteen mener de foreslåtte endringene til sammen fratrar eller svekker soknets innflytelse i viktige lokalkirkelige spørsmål.

Komiteen viste videre til at den foreslåtte endringen i § 5 gir større muligheter for permanente samarbeidsløsninger mellom kirkelig fellesråd i et prosti. Dette kan gi grunnlag for at det etableres mer robuste enheter som enda bedre kan understøtte det lokale menighetsliv. Forslaget kan imidlertid forstås slik at det ikke kan etableres permanente samarbeidsløsninger mellom kirkelige fellesråd på tvers av prostigrenser eller ut over et prosti. Dette fremstår som en unødvendig begrensning, og komiteen ber om at bestemmelsen justeres slik at det gis mer fleksibilitet for utvikling av samarbeidsløsninger mellom kirkelige fellesråd. Det vises her bl.a. til at det ikke er en slik begrensning i samarbeidsområde i forsøksbestemmelsen i § 5 siste ledd. Evt. bør prostigrensene justeres.

4.1.2 Departementets vurderinger

Formålet med forslaget er tilpasning til endringer som er gjennomført når det gjelder prestedienstens organisering. Departementet legger til grunn at forslaget om å ta begrepet "prestegjeld" ut av kirkeloven, vil innebære at de svært få prestene som fortsatt har et prestegjeld som tjenestedistrikt, vil få utvidet sitt tjenestedistrikt til vedkommende prosti. Hva det er rettslig grunnlag for å gjennomføre av konkrete endringer i disse prestenes tjeneste, vil måtte vurderes i det enkelte tilfellet.

I § 5 tredje ledd har forslaget å erstatte "prestegjeld" med "prosti" den sidevirkning at det åpner for større fleksibilitet når det gjelder å tillate varig fravik fra hovedbestemmelsen om at det skal være ett kirkelig fellesråd for alle sokn i en kommune. Departementet vurderer denne konsekvensen som ønskelig, ved at den blant annet kan åpne for en bedre samordning av ledelse og arbeidsgivermyndighet. Bestemmelsen kan også gi grunnlag for permanent samarbeid mellom fellesråd i et prosti, i form av ett fellesråd for sokn i flere kommuner eller flere fellesråd i en kommune med mange sokn. Bestemmelsen kan slik supplere regelen om forsøk i § 5 siste ledd. Et samarbeid må ikke nødvendigvis omfatte alle sokn i et prosti, og det kan også være aktuelt å foreta justeringer av prostigrenser i denne sammenhengen, jf. kirkeloven § 2 andre ledd.

De mer vidtrekkende spørsmål om hvordan de lokalkirkelige råd bør organiseres gjennom lovgivningen har ikke vært vurdert i denne omgang, og departementet finner ikke grunnlag for å gå inn på dette nå.

Når det gjelder spørsmålet om lokalkirkelige organers uttalerett ved endringer i prestedienst, viser departementet til at forvaltningslovens alminnelige saksbehandlingsregler gjelder for virksomheten som drives av lovbestemte kirkelige organer, jf. kirkeloven § 38 første ledd. De kirkelige organene har blant annet en alminnelig veiledningsplikt. Forsvarlig saksbehandling tilsier at det innhentes uttalelse fra dem som berøres før vedtak fattes. Departementet mener at det på denne bakgrunn er grunn til å være tilbakeholden med å fastsette særskilte, detaljerte saksbehandlingsregler i kirkeloven.

Departementet har etter dette funnet det mest hensiktsmessig å oppheve § 9 femte ledd. Saksbehandlingsregelen her er dels ikke lenger aktuell, dels ivarettatt ved særskilte bestemmelser i tjenesteordningene, dels i alminnelige krav til saksbehandling.

Den foreslåtte endringen innebærer i § 11 en justering av menighetsmøtets betydning som lokalkirkelig organ. Utviklingen av det kirkelige representative demokrati har medført at menighetsmøtets betydning er blitt noe redusert. En omfattende lovregulering av særskilte saksbehandlingsregler kan bidra til å utydeliggjøre de valgte organenes ansvar og myndighet, jf. også punkt 3.10 om saksbehandlingsregler vedrørende krematorium og gravplass.

4.2 Harmonisering med barneloven

Kirkeloven § 3 nr. 4 annet ledd annet punktum regulerer unyndige barns medbestemmelse når det skal treffes beslutning som innebærer endring av barnets kirkelige tilhørighet:

Har barnet fylt 12 år, skal dets mening høres når det er anledning til det.

Bestemmelsen bygget i sin tid på de da gjeldende bestemmelser i vergemålsloven. I lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven) er det gitt regler om barns uttalerett ved saker som gjelder personlige forhold for barnet. Barneloven § 31 lyder:

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gam-

malt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Når barnet er fylt 7 år, skal det få seie si mening før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.

Departementet tok i høringsnotatet opp behovet for å klargjøre at denne bestemmelse også bør gjelde når det tas avgjørelse om et barns kirketilhørighet.

4.2.1 Høringen

Et mindretall av de fellesrådene som har avgitt uttalelse, har uttalt seg om dette spørsmålet. Av de som har uttalt seg var de aller fleste enige i at barnelovens bestemmelser burde gjelde på dette området, men flere hadde merknader til endringen i kirkeloven. En tredjedel av de øvrige organer og organisasjoner som har avgitt uttalelse, har uttalt seg om dette og samtlige støttet forslaget.

Barneombudet, Human-Etisk Forbund, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) og Norges kristne råd fremmet alle forslag eller ønsker om at departementet samtidig burde se på kirkelovens bestemmelse om opphør av tilhørighet ved fylte 18 år for dem som ikke blir døpt innen den tid.

STL sa blant annet: *En harmonisering av kirkeloven på dette punktet burde også gitt lovgiver en anledning til å harmonisere lovverket i forhold til trossamfunnsloven når det gjelder barns medbestemmelse. I trossamfunnsloven og kirkeloven er den religiøse myndighetsalder satt til 15 år, da kan man selv melde seg inn eller ut av et tros- eller livssynssamfunn. I barneloven er det en tilsvarende bestemmelse (§32). I kirkeloven er derimot alderen for når udøpte barn av medlemmer i Den norske kirke ikke lenger "hører til" dette trossamfunn (§ 3, femte avsnitt) satt til 18 år.*

Kirkemøtet var enig i realitetene i departementets forslag, men ønsket at det inntas en henvisning til barnelovens bestemmelse i kirkeloven. Kirkemøtet begrunnet dette med at man ønsket å sikre en tilstrekkelig bevissthet i den kirkelige forvaltning.

4.2.2 Departementets vurderinger

Departementet mener barnelovens bestemmelse bør gjelde også når det tas avgjørelse om et barns kirketilhørighet. Dette tilsier at det ikke bør være

særlige bestemmelser om dette i kirkeloven, som kan komme i motstrid med barnelovens alminnelige regler, og departementet foreslår derfor at de aktuelle bestemmelsene i kirkeloven oppheves.

En henvisning til barneloven i form av en informasjon om at barnelovens bestemmelser gjelder også på det kirkelige området vil være uten rettslig betydning. Generelt er det grunn til å være tilbakeholden med å innta slike opplysninger i lovtekst, da det kan etterlate inntrykk av at henvisningene er uttømmende. En rekke lover og bestemmelser vil gjelde for kirkelig forvaltning og virksomhet uten at de er nevnt i kirkeloven.

Spørsmålet om kirkelig myndighetsalder har ikke vært drøftet og på høring nå. Departementet viser til at Kulturdepartementet har nedsatt et offentlig utvalg for utredning av tros- og livssynspolitik. Utvalget skal etter sitt mandat blant annet vurdere behovet for samordning av lov- og regelverk og forvaltning på ulike samfunnsområder for å sikre en mer helhetlig tros- og livssynspolitik, og komme med tiltak for å bedre samordningen. Departementet antar at spørsmålet om behov for harmonisering mellom trossamfunnsloven og kirkelovens medlemskapsbestemmelser vil bli vurdert i denne sammenheng.

4.3 Justeringer som følger av endringer i gravferdsloven

Som følge av de endringer departementet foreslår i gravferdsloven, må det også fremmes forslag om enkelte endringer av teknisk art i kirkeloven. Der som begrepet kirkegård erstattes med gravplass i gravferdsloven, får dette konsekvenser for kirkeloven §§ 14 og 15. Endringene får ingen materiell betydning.

Som følge av forslaget om å fjerne menighetsmøtets uttalerett i gravferdsloven § 4, fremmes det forslag om å gjøre tilsvarende endring i kirkeloven § 11 annet ledd, jf. punkt 3.10. Endringen innebærer at de saksområder der det er nødvendig å innhente menighetsmøtets uttalelse, begrenses til å omfatte store saker vedrørende kirkebygget og soknets grenser. Endringen begrenser ikke menighetsmøtets uttalerett, idet møtet fortsatt etter paragrafens tredje ledd kan uttale seg om enhver sak det selv ønsker å ta opp.

De færreste høringsinstansene kommenterte dette punktet under behandlingen av endringer i kirkeloven utover at de støttet det. Kirkemøtet ga sin tilslutning til forslaget.

4.4 Tilsetting i Kirkerådets sekretariat

Etter kirkeloven § 25 tredje ledd er tilsettingsmyndighet for Kirkerådets daglige leder og øvrig personale lagt til rådet. Bakgrunnen for bestemmelsen er at et valgt kirkelig organ formodentlig ikke kan pålegges å utøve statlig tilsettingsmyndighet uten særlig hjemmel i lov. Som et ledd i de kirkelige reformer, ble det i sin tid ved denne bestemmelse fastsatt at tilsettinger ved Kirkerådets sekretariat ikke lenger skulle foretas av departementet, men av Kirkerådet selv.

Da antallet ansatte gjennom årene har økt betydelig, har det blitt behov for å etablere et tilsettingsråd for Kirkerådet som tilsetter alle ansatte i sekretariatet, med unntak av direktør og avdelingsledere. Denne ordningen er nedfelt i et reglement i samsvar med tjenestemannslovens bestemmelser.

Departementet foreslår en endring i kirkeloven § 25 som sikter mot å avklare at Kirkerådet har hjemmel til å fastsette at tjenestemenn under rådet kan tilsettes av et tilsettingsråd.

Forslaget utløste i høringsrunden ikke mange bemerkninger utover at det støttes. Bare 17 % av fellesrådene og 15 % av de øvrige organer har uttalt seg om dette, og alle disse er enig i at tilsettingsmyndigheten kan delegeres til et tilsettingsråd. Også Kirkemøtet ga sin tilslutning til forslaget.

4.5 Politiattest

For å beskytte mindreårige er det de siste 10-15 årene blitt innført krav om innhenting av politiattest på en rekke områder. Det finnes nå slike hjemler innenfor blant annet barnehagesektoren, skolefritidsordning (SFO), grunnskole, videregående skole og for frivillige organisasjoner. De ulike bestemmelsene inneholder i all hovedsak hjemmel for å kreve fremlagt såkalte begrensede politiattester, dvs. at de viser en oversikt over bare visse typer lovbrudd. Hjemlene henviser til ulike straffebestemmelser, og innholdet i politiattester vil derfor variere fra område til område. Dagens begrensede politiattester omfatter i det vesentlige overtredelse av bestemmelser vedrørende seksuelle overgrep. Det har til nå ikke vært hjemmel for å kreve utstedt politiattest innenfor Den norske kirke, med unntak av ansatte i menighetsbarnehager og barne- og ungdomsarbeid organisert innenfor rammen av de kristelige frivillige organisasjonene.

Utstedelse av politiattest må ha hjemmel i lov eller forskrift. Dette følger av den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8 om retten til privatliv. I Ot.prp. nr. 108 (2008-2009), fremmet på nytt som Prop. 12 L (2009-2010) om lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven), redegjøres det for gjeldende rett på området.

Politiregisterloven ble vedtatt 11. mars 2010 og vil antakeligvis tre i kraft i 2011. Loven gir i kapittel 7 felles regler om politiattesters formål, adgangen til å kreve politiattest og politiattesters innhold. Politiregisterloven vil således utgjøre et felles ytre rammeverk omkring reglene i spesiallovgivningen. Hjemmelsgrunnlaget for å kreve de konkrete attestene utstedt må som hovedregel reguleres i spesiallovgivningen.

Departementet tok i høringsnotatet opp spørsmålet om kirkeloven burde gi adgang til å innhente politiattest (barneomsorgsattest) ved tilsetting eller engasjement av frivillige med oppgaver knyttet til mindreårige.

4.5.1 Høringen

Høringsuttalelsene var samstemmig positive til at det fremmes forslag om hjemmel for utstedelse av barneomsorgsattest. Flere instanser ga uttrykk for stor tilfredshet over at det nå foreslås en mulighet til dette. Et flertall av fellesrådene og flesteparten av de øvrige organer og organisasjoner som har avgitt uttalelse, har uttalt seg om politiattest. Så godt som samtlige sluttet seg til forslaget.

Et mindretall, 14 av høringsuttalelsene, mente lovbestemmelsen burde utformes, ikke bare som en hjemmel, men som en plikt til å innhente barneomsorgsattest.

Et annet ønske som fremkom i noen av de avgitte høringsuttalelsene, var at man med en slik hjemmel også burde favne ansatte og frivillige som har oppgaver knyttet til andre persongrupper med behov for særlig beskyttelse.

KA (KA) bemerket følgende: *KA er også tilfreds med at hjemmelsgrunnlaget for hvilke stillinger som kan omfattes er så vidt åpent definert. KA vil samtidig påpeke at også andre grupper enn mindreårige vil kunne ha et beskyttelsesbehov i forhold til mulige seksuelle overgrep fra kirkelig personell. Konkrete eksempler vil være institusjonsbeboere, eldre og funksjonshemmede, personer med psykiske lidelser og mennesker i krise/sorg-situasjoner.*

Presteforeningen uttalte at de er enig i at det bør være opp til arbeidsgivers skjønn hvorvidt attest skal avkreves i det enkelte tilfelle.

At en slik attest ikke alene er nok til å forhindre overgrep, ble nevnt av flere, bl.a. av Fagforbundet, som også etterlyste en tydeligere formulering hva angår frivillige, og ansvaret for innhenting av attest på dette området. Det er viktig å understreke at politiattest har begrenset forebyggende effekt og er ingen garanti mot at det skjer overgrep. Slik forslaget er utformet med en blanding av ansettelsesforhold og frivillig arbeid/verv, bør det komme klarere fram hvor ansvaret ligger. I forhold til den mer uspesifiserte gruppe av frivillige som kan være i kontakt med mindreårige, synes ikke forslaget å være like godt gjennomarbeidet. Fagforbundet ber derfor om at formuleringen på dette punkt gjennomgås på nytt.

Justisdepartementet viste i sin høringsuttalelse til at det i forskrift til politiregisterloven blant annet vil bli gitt saksbehandlingsregler for utstedelse av politiattest som også vil være styrende for hjemmelsgrunnlaget oppstilt i spesiallovgivningen. Justisdepartementet foreslo at kirkelovens § 29, nytt andre ledd, utformes på følgende måte: *Lovbestemte organer i Den norske kirke kan kreve fremleggelse av barneomsorgsattest, jf politiregisterloven § 39 til bruk for lovbestemte organer i Den norske kirke for person som lønnet eller ulønnet skal ansettes, utføre oppgaver, eller inneha tillitsverv der vedkommende vil ha ansvar for eller være i kontakt med mindreårige.*

Kirkemøtet ga sin tilslutning til at det gis hjemmel for utstedelse av barneomsorgsattest. Kirkemøtekomiteen uttalte i sin innstilling: *Den foreslåtte endringen i kirkeloven § 29 vil gi en etterlengtet hjemmel for å kunne kreve politiattest/barneomsorgsattest. Komiteen mener bestemmelsen må utformes med et attestkrav, som på idrettens/frivillighetens område. Det vil bli problematisk dersom det skal være opp til arbeidsgivers/oppdragsgivers skjønn om det skal kreves attest for det enkelte tilfelle. Dersom bestemmelsen utformes slik den er foreslått i høringsnotatet, anser komiteen at det vil være hensiktsmessig med nasjonale retningslinjer både for ansatte og frivillige. Det kan innebære utfordringer å få etablert dette i den nåværende kirkelige struktur.*

Dersom man skal overlate dette til lokalt skjønn og fra ansettelse til ansettelse, er komiteen av den oppfatning at det kan skape problemer både for arbeidsgiver/oppdragsgiver og for den enkelte ansatte/frivillige i forhold til en siling av hvem man faktisk krever politiattest fra.

Komiteen mener man ved utformingen av paragrafen, også kunne ha benyttet samme ordlyd som i politiregisterloven § 39; ”ha omsorg for eller oppga-

ver knyttet til mindreårige.” Formuleringen ”kontakt med” kan bli veldig omfattende.

I samme omgang kunne det vært naturlig å vurdere om departementet burde ta inn en lignende attesthjemmel for personer med arbeidsoppgaver innenfor diakoni og omsorg, og ovenfor persongrupper med tilsvarende beskyttelsesbehov, for eksempel institusjonsbeboere og funksjonshemmede.

4.5.2 Departementets vurderinger

Departementet vurderer det slik at det også innenfor Den norske kirke vil være behov for å kunne kreve framlagt politiattest. De samme beskyttelseshensyn som gjør seg gjeldende innenfor barnehage, skole og for frivillige organisasjoner, vil aktualiseres innenfor Den norske kirke. Ansatte og frivillige innenfor Den norske kirke vil regelmessig være involvert i barne- og ungdomsarbeid. Det kan eksempelvis være konfirmantundervisning, trosopplæring, søndagsskole, kor, barnegrupper og leirarbeid. Hensynet til beskyttelse av mindreårige vil ha meget stor vekt. Også hensynet til at barn og voksne skal kunne ha tillit til at de ansvarspersoner de møter i kirkelig arbeid ikke har en fortid som gjør dem uskikket til å ha slike oppgaver, er av stor betydning. Personvernens hensyn tilsier at taushetsbelagte opplysninger må behandles på en forsvarlig måte. Alle disse hensynene vil måtte veies opp mot hverandre. Departementet finner at beskyttelseshensynet og tillits-hensynet vil måtte tillegges størst vekt i disse sakene og foreslår derfor en hjemmel for innhenting av politiattest for ansatte og frivillige som har oppgaver overfor mindreårige.

Departementet vil imidlertid understreke at innhenting av politiattest kun er ett av flere tiltak for å forebygge seksuelle overgrep og annen uønsket adferd overfor barn, unge og andre personer i en sårbar livssituasjon. Fremleggelse av politiattest kan derfor ikke erstatte andre tiltak som innhenting av referanser, spørsmål stilt under intervju, gode forebyggende, generelle rutiner i barne- og ungdomsarbeid osv. Innhenting av slik attest er således noe som må komme som et tillegg til annet forebyggende arbeid.

Det foreslås en hjemmel for at det til bruk for lovbestemte organer i Den norske kirke, kan utstedes politiattest i forbindelse med ansettelse av en person eller engasjement av en person for å utføre frivillige oppgaver eller inneha ulike tillitsverv. Som lovbestemte kirkelige organer regnes menighetsråd, menighetsmøte, kirkelig fellestråd, bispedømmeråd, kirkeråd, Kirkemøtet, Bispemøtet og Den norske kirkes lærenemnd. Slik attest

skal kunne kreves fremlagt av personer som skal ha oppgaver der de regelmessig vil ha ansvar for og være i kontakt med mindreårige.

Politiregisterloven § 39 gir regler om barneomsorgsattest for personer som skal ha omsorg for eller oppgaver knyttet til mindreårige. Av merknaden til paragrafen framgår at det med mindreårige menes personer under 18 år. På slik attest skal det anmerkes følgende forhold: Om personen er siktet, tiltalt, har vedtatt forelegg eller er dømt for overtredelse av følgende bestemmelser i straffeloven: §§ 162 (narkotikaforbrytelser), 192 (voldtekt), 193 (seksuell omgang ved misbruk av stilling), 194 (seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i institusjon), 195 (seksuell omgang med barn under 14 år), 196 (seksuell omgang med barn under 16 år), 197 (seksuell omgang med slektning i nedstigende linje), 199 (seksuell omgang med stebarn, fosterbarn osv.), § 200 annet ledd (seksuell handling med barn under 16 år), § 201 første ledd bokstav c (seksuelt krenkende handling i nærvær av barn under 16 år, §§ 201a (avtalt møte med barn med sikte på å foreta overgrep), 203 (seksuell omgang/handling med person under 18 år mot vederlag), 204 a (barnepornografi), 219 (vold i nære relasjoner), 224 (menneskehandel), § 229 annet og tredje straffalternativ (legemsbeskadigelse), §§ 231 (grov legemsbeskadigelse), 233 (drap) og 268 (grovt ran), jf. 267 (ran).

Departementet foreslår at hjemmelen i kirke-loven henviser til opplistingen av straffebud i politi-registerloven § 39 om barneattest.

Det foreslås at politiattest kan utstedes for personer som skal ha visse typer oppgaver, men det vil etter forslaget ikke være en absolutt plikt for arbeidsgiver/oppdragsgiver å kreve politiattest fremlagt i alle slike tilfeller. Departementet har vurdert det slik at det bør være opp til arbeidsgivers/oppdragstakers skjønn å vurdere om attest skal kreves fremlagt. Politiattest kan bare brukes til å utelukke personer fra stillinger eller aktiviteter når det foreligger et formål som berettiger slik bruk i samsvar med politiregisterloven § 37. Hensynet til rettssikkerhet og personvern tilsier at en ordning med innhenting av politiattest bør være begrenset til det som er nødvendig for å ivareta hensynet til beskyttelse og tillit. Skal ordningen være bærekraftig over tid, må den legitimeres ved å ha nytteverdi i det konkrete tilfelle. Det er derfor uheldig om det må innhentes politiattest i tilfeller der det er åpenbart unødvendig.

Det kirkelige organet som tilsetter eller engasjerer en frivillig, må i alle fall foreta en vurdering i det enkelte tilfelle av om den oppgaven vedkom-

mende skal ivareta er av en slik art at politiattest bør innhentes. Departementet gjør oppmerksom på at den bestemmelse som blant annet gir idrettsbevegelsen hjemmel for å kreve politiattest, ikke er utformet som en skal-bestemmelse. Det er idrettsbevegelsen selv som har fastsatt felles rutiner for innhenting av politiattest. Kirkemøtet vil på samme måte, eventuelt i samarbeid med KA, kunne gi felles veiledning til de kirkelige organene om dette.

Det er viktig at ordningen med politiattester praktiseres på en slik måte at ingen blir unødig mistenkeliggjort. De ulike organer innenfor Den norske kirke må derfor definere i forkant om oppgavene som skal utføres, er av en slik art at de vil kreve politiattest. Det bør informeres om at politiattest vil bli avkrevd den som skal utføre oppgaven eller bli ansatt i stillingen. Når man så har identifisert den som faktisk skal utføre oppgaven, er det bare denne personen som skal innhente politiattest og fremlegge denne.

Ved ansettelser vil det etter dette bare være den som tilbys en stilling som skal avkreves politiattest, ikke samtlige søkere. Ved ansettelser bør man således i utlysningen av stillingen informere om at den som skal ansettes vil bli avkrevd politiattest. I ansettelsesvedtaket bør det tas forbehold om at tilbudet om ansettelse vil kunne falle bort dersom tilfredsstillende politiattest ikke kan fremlegges.

Det er bare den attesten gjelder, som selv skal kunne søke om og motta politiattesten, ikke arbeidsgiver eller oppdragsgiver. Vedkommende må identifisere seg overfor politiet og godtgjøre hva som er formålet med attesten, og deretter overbringe attesten til vedkommende kirkelige organ. Dette vil sikre den enkelte oversikt og kontroll med egne personopplysninger og forebygge at noen urettmessig får utstedt politiattest. Dette er i samsvar med dagens praksis for utstedelse av politiattest på andre områder.

Et lovforbud mot tilsetting av enhver person som har merknader på politiattesten, vil innebære en betydelig inngripen, både ovenfor tilsettingsorganet og den aktuelle søkeren. Det foreslås derfor ikke å innføre et lovregulert yrkesforbud. Det vil være opp til arbeidsgiver/oppdragsgiver å vurdere konsekvensene av den aktuelle anførsel. Det anførte lovbruddets art, tiden som har gått siden den anførte forbrytelsen skal ha blitt foretatt og vedkommendes egen holdning til de aktuelle handlingene vil blant annet være av betydning for vurderingen.

I medhold av politiregisterlovens § 43 kan nye eller oppdaterte opplysninger utleveres etter

utstedelse av politiattest, begrenset til opplysninger om straffbare forhold som etter hjemmelsgrunnlaget kan anmerkes på attesten. Arbeidsgiver eller annen mottaker av attesten vil derfor kunne forsikre seg om at kravene til vedkommendes vandel fremdeles er oppfylt.

Departementet har tatt Justisdepartementets forslag til utforming av bestemmelsen til følge, men i samsvar med Kirkemøtets forslag harmonisert ordlyden med formuleringene i politiregisterloven § 39.

4.6 Krav om medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet

Etter kirkeloven § 29 skal kirkelig tilsatte og ombud og lærer ved teologisk fakultet være medlem av Den norske kirke. Departementet kan dispensere fra kravet når særlige grunner tilsier det. Dispensasjonsadgangen som tidligere bare gjaldt lærer ved et teologisk fakultet, ble ved endring i kirkeloven § 29 utvidet og lagt til departementet. Ved bestemmelse i tjenesteordning for biskoper (§ 11 annet ledd) ble dispensasjonsadgangen for så vidt gjelder kirkelig tilsatte og ombud, delegert til biskopene.

Departementet har i sin tolkning av bestemmelsen lagt til grunn at lærer ved teologisk fakultet omfatter professorer i fast stilling ved Teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo. Medlemskravet har vært en naturlig følge av at fakultetet utdanner prester til tjeneste i Den norske kirke, og har et ansvar for undervisningen i Den norske kirkes lære, fakultetets rolle som kirkelig instans ved kirkelige høringer samt teologiske professorers stemmerett ved utnevning av biskoper og deltakelse i Den norske kirkes lærenemnd.

Kravet til medlemskap i Den norske kirke begrenser i noen grad adgangen til professorater ved fakultetet, og departementet har registrert at det er blitt stilt spørsmål ved ordningen. Begrensningen har imidlertid hatt liten praktisk betydning for ansettelser ved fakultetet da dispensasjonsadgangen er benyttet de gangene det har vært aktuelt å ansette personer uten medlemskap i Den norske kirke.

Fakultetsstyret ved Teologisk fakultet oppnevnte 5. september 2007 et utvalg til å vurdere kirkeloven § 29 og læreres medlemsplikt i Den norske kirke. Utvalget konkluderte med at medlemskravet bør avvikles, men at det må arbeides for å opprettholde fakultetets fortsatte rolle i kirkelig sammenheng.

Departementet tok på denne bakgrunn i høringsnotatet opp forslag om å tilpasse lovbestemmelsen til det som i dag praktiseres gjennom dispensasjonsadgangen, dvs. at kravet i kirkeloven § 29 om medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet oppheves.

4.6.1 Høringen

Det er ikke mange som har uttalt seg om dette spørsmålet, men de fleste som berørte forslaget ga sin tilslutning til det. Oslo biskop og bispedømmeråd og 7 fellestråd gikk imot forslaget, og ønsket å opprettholde kravet om medlemskap.

De som støttet forslaget om å fjerne krav om medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet, hadde noe ulike begrunnelse.

9 av høringsinstansene som uttalte seg om dette punktet, støttet forslaget med forbehold om, eller under forutsetning av at de som ikke er medlemmer av Den norske kirke, heller ikke kan delta i det kirkelige demokratiet, ved bispevalg eller i Den norske kirkes lærenemnd.

Likestillings- og diskrimineringsombudet uttalte at det er riktig å oppheve den aktuelle bestemmelsen, ikke minst fordi dagens praksis med dispensasjonsadgang praktiseres liberalt. Ved å oppheve kravet vil man kunne unngå at fremtidige søkere som ikke oppfyller kravet til medlemskap anser seg forhindret fra å søke på slike stillinger. Aktuelle søkere vil etter dette få sine søknader vurdert på vanlig måte, og unngår da en tilleggsprosess om dispensasjon. De hensyn som kravet om medlemskap var ment å sikre, må da ivaretas på annen måte.

Det teologiske fakultet uttalte at de er glad for at departementet ikke har noen grunnleggende innvendinger mot forslaget om å fjerne kravet til medlemskap i Den norske kirke for fakultetets lærere. Fakultetet vil også si seg enig med departementet når de peker på behovet for at fakultetets fremtidige relasjon til kirken må avklares gjennom dialog med kirkens organer.

Fakultetet har vært og er i konstruktiv dialog med sentrale kirkelige organer om disse spørsmål. Vi arbeider i denne sammenheng både med forankring av individuelle forpliktelser knyttet til avstemning ved bispevalg og representasjon ved Kirkemøtet og med mer institusjonelle forpliktelser knyttet til utdanningen av prester og til fakultetets funksjon som høringsinstans i kirkelige saker. Profesjonsutdanningen i teologi er i dag basert på kirkens krav til presteutdanning og vil også i fortsettelsen være det. Fakultetet vil, i samråd med kirkelige organer, arbeide med hvorledes en kan uttrykke denne sen-

trale historiske og aktuelle kirkelige forpliktelse i skriftlig form.

Kirkemøtet støttet forslaget.

4.6.2 Departementets vurderinger

Departementet foreslår etter dette at kravet til medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet oppheves.

Fakultetets fremtidige forhold til Den norske kirke ved en avvikling av medlemskravet må avklares i dialog med kirkens egne organer. Departementet legger til grunn at en avvikling av medlemskravet ikke får noen betydning for teologiske professorers stemmerett ved utnevning av biskop eller rollen som teologisk sakkyndige i Den norske kirkes lærenemnd. Praksis tilsier at fakultetets rolle i disse tilfellene uansett skal ivaretas av personer som er medlem av Den norske kirke. Kravet om at kirkelige ombud skal være medlem av Den norske kirke medfører fortsatt at bare de lærere ved fakultetet som er medlem av Den norske kirke, kan oppnevnes som medlem av Den norske kirkes lærenemnd etter kirkeloven § 27 første ledd bokstav b.

4.7 Kirkebokføring

Prestene har fra gammel tid vært pålagt å føre ministerialbøker, dvs. bøker over kirkelige handlinger som dåp, konfirmasjon, ekteskapsinngåelse med mer. Det første påbud om føring av kirkebøker etter reformasjonen ble gitt ved forordning av 20. mai 1645, senere gjentatt i Kong Christian V Norske Lov 2-8-7. I tillegg til registrering av de kirkelige handlingene, samt inn- og utmeldinger, hadde kirkebøkene tidligere også avdelinger for registrering av dødfødte, innflyttede og utflyttede. Det er kirkeloven § 37 som i dag gir den lovmessige hjemmel for føring av kirkebøker.

Personer som anses å høre inn under eller er medlem i Den norske kirke, registreres i et sentralt medlemsregister for Den norske kirke. Medlemsregisteret er forankret i en bestemmelse i kirkeloven § 3 nr. 10.

Departementet tok i høringsnotatet opp spørsmålet om det burde legges lovsmessig til rette for at registrering av kirkelige handlinger i framtida skal kunne skje elektronisk og eventuelt i tilknytning til det elektroniske medlemsregisteret.

4.7.1 Høringen

Det framkom i all hovedsak positive merknader til dette forslaget. Halvparten av fellesrådene og et mindretall av de øvrige organer som har avgitt uttalelse ytret seg om dette. Av de som har uttalt seg ga nesten alle sin tilslutning til en slik ordning.

Mange pekte på at det vil medføre lettelse i arbeidsbyrde, men også at det vil bli en sentral ordning for kirkebokføring.

Også Kirkemøtet støttet forslaget. I innstillingen fra kirkemøtekomiteen heter det: *Det fremlagte forslaget forstår (kirkemøte)komiteen som et forslag om endring av medium, og ikke endring av kirkebokens innhold. Det er viktig at det fortsatt skal kunne føres register over de handlinger og personer som i dag føres inn i kirkebøkene, i den grad kirken har behov for det og ser dette som tjenlig. Pr. i dag er det ikke hjemmel for at f.eks. faddere som ikke er medlemmer av Den norske kirke, men som har en rolle mht kirkelige handlinger, kan tas inn i medlemsregisteret.*

4.7.2 Departementets vurderinger

Departementet mener det bør legges til rette for at registrering av kirkelige handlinger i framtida skal kunne skje elektronisk og eventuelt i tilknytning til det elektroniske medlemsregisteret. Det foreslås endringer i kirkeloven § 37 i tråd med dette. Departementet vil etter de foreslåtte endringene kunne beslutte om overgang til elektronisk registrering av kirkelige handlinger i nærmere regler for registerføringen.

Som hovedregel legges til grunn at det fortsatt skal registreres de opplysninger som kirkebøkene, slik de i dag er utformet, gir grunnlag for. Dette omfatter i tillegg til den personen som er gjenstand for den kirkelige handlingen, også foreldre og faddere ved dåp, foreldre ved konfirmasjon og forlovere ved ekteskapsinngåelse. Det er ikke krav om medlemskap i Den norske kirke for å kunne være forlover. *Som faddere kan bare velges personer som er medlem av Den norske kirke, eller andre kristne som ikke forkaster barnedåpen* (Alminnelige bestemmelser om dåp i Den norske kirkes gudstjenestebok).

Den registerføringen som her lovhjemles vil, i samsvar med personopplysningsloven § 33 fjerde ledd, ikke være underlagt konsesjonsplikt. Personopplysningslovens bestemmelser vil i alminnelighet gjelde for registrering av kirkelige handlinger.

En overføring fra håndførte protokoller til elektronisk registrering i en felles database åpner for ny bruk av dataene. Berettigelsen av slik registrering må derfor veies mot nødvendigheten av lagring og faren for misbruk. Slike og andre hensyn som følger av personopplysningsloven, vil departementet ivareta gjennom de nærmere regler for den elektroniske registreringen.

4.8 Klageadgang for vedtak etter offentlighetsloven

Etter kirkeloven § 38 første ledd gjelder offentlighetsloven for den virksomheten som drives av lovbestemte kirkelige organer. Som hovedregel kan vedtak etter offentlighetsloven påklages til det forvaltningsorganet som er nærmest overordnet det forvaltningsorganet som har truffet vedtaket, jf. offentlighetsloven § 32 første ledd første punktum. Etter kirkeloven kan vedtak i et lovbestemt kirkelig organ ikke påklages med mindre annet er særskilt bestemt, jf. kirkeloven § 38 annet ledd. Det finnes i dag ingen særskilt bestemmelse om at vedtak om avslag på innsyn og andre avgjørelser etter offentlighetsloven i et lovbestemt kirkelig organ, kan påklages.

Bestemmelsen i kirkeloven om begrensning av klageadgang følger blant annet av at den kirkelige rådsstrukturen ikke er hierarkisk i den forstand at de kirkelige organene står i et generelt over- eller underordningsforhold til hverandre. På enkelte områder er det i dag fastsatt særskilt klageadgang. Dette gjelder blant annet ved utlån av kirker og innenfor kirkegårdsforvaltningen. Det er ingen opplagt god løsning at lovbestemte kirkelige organer, som er omfattet av offentlighetsloven, er utelukket fra klageordningen.

Offentlighetsloven gir adgang til ved forskrift å fastsette særlige bestemmelser om hvem som skal være klageinstans for statlige organer og for visse rettssubjekter, jf. offentlighetsloven § 32 første ledd tredje og fjerde punktum. Offentlighetslovens forskriften har blant annet nærmere regler om klageorgan i disse tilfellene, jf. forskrift 17. oktober 2008 nr. 1119 til offentlighetsloven § 11. En eventuell klageordning på dette området for lovbestemte kirkelige organer vil gripe inn i kirkelovens generelle unntak fra klageadgangen. Det vil kunne være tvilsomt om offentlighetsloven gir tilstrekkelig hjemmel for å fastsette at det skal være klageadgang ved avslag på innsyn hos lovbestemte kirkelige organer. Slik departementet ser det, vil det kunne være nødvendig med en endring i kirkeloven.

Da lovbestemte kirkelige organer ikke er underlagt organer som generelt kan betraktes som overordnet, reises spørsmål om hvordan en eventuell klageordning bør utformes. Utgangspunktet for en slik vurdering bør være hvilke organer som det mest praktisk dreier seg om, og hvilke saker som antas å være mest aktuelle i forbindelse med at et lovbestemt kirkelig organ avslår et krav om innsyn etter offentlighetsloven.

Som lovbestemte kirkelige organer regnes menighetsråd, menighetsmøtet, kirkelig fellesråd, bispedømmeråd, kirkerådet, kirkemøtet, bispemøtet og Den norske kirkes lærenemnd. Det er særlig i tilsettingssaker for prester og ved utnevning av proster og biskoper at innsynskrav vil være mest aktuelt. Det er blant annet begrunnet i at offentlighetsloven har en egen bestemmelse om at nominasjonsvedtak og stemmeresultat ved utnevning av biskop ikke kan unntas fra offentlighet, jf. offentlighetsloven § 25 tredje ledd. Det vil i første rekke være menighetsråd og bispedømmeråd som er involvert i prosessene rundt tilsettinger og utnevninger. Innsynskrav vil også kunne tenkes å være aktuelt på forvaltningsområdet til kirkelig fellesråd, for eksempel innenfor kirkegårdsforvaltningen.

På denne bakgrunn tok departementet i høringsnotatet opp foreslag om behandling av klagesaker på regionalt og sentralt nivå, slik at bispedømmerådet blir klageinstans dersom menighetsrådet eller kirkelig fellesråd treffer vedtak om å avslå innsyn m.m. etter offentlighetsloven, og slik at Kirkerådet blir klageinstans dersom bispedømmerådet treffer tilsvarende type vedtak.

4.8.1 Høringen

Det var bred oppslutning blant høringsinstansene om forslaget. Om lag halvparten av de organene som har avgitt høringsuttalelse uttalte seg om dette forslaget. Så godt som samtlige av de som har uttalt seg støttet forslaget.

Enkelte ønsker et annet klageorgan, og noen ønsket en ordning som omfatter flere organer.

Norsk redaktørforening var fornøyd med at det nå foreslås etablert en klageordning for avslag på begjæring om innsyn etter offentlighetsloven i de kirkelige organer, og sa: *Fraværet av en slik klageadgang har vært en betydelig mangel ved systemet for innsyn i forvaltningen i Norge.*

Samtidig mener vi departementet – i høringsnotatet – underkommuniserer behovet for en klageordning. Det hevdes i notatet at det i første rekke er i forbindelse med ansettelse at det vil være aktuelt å kreve innsyn i dokumenter i de lovbestemte kirkelige

organer. Det er nok riktig at dette er et område som vil være omfattet av stor interesse fra presse og publikum. Men det er også en rekke andre områder hvor den kirkelige forvaltning vil være gjenstand for et eksempelvis et kritisk blikk fra mediernes side. Derfor mener vi det er et poeng at en klageordning favner så vidt som mulig.

På denne bakgrunn tillater vi oss derfor å foreslå en endring av den foreslåtte teksten til kirkelovens § 38, andre ledd, nytt andre og tredje punktum, slik at også Den norske kirkes lærenemnd inkluderes i de organene hvor avslag på begjæringer om innsyn kan påklages til Kirkerådet. Formuleringen blir da slik (vårt foreslåtte tillegg uthevet): "Vedtak etter offentlighetsloven som er truffet av menighetsråd eller kirkelig fellesråd, kan påklages til bispedømmerådet. Vedtak etter offentlighetsloven som er truffet av bispedømmerådet eller Den norske kirkes lærenemnd, kan påklages til Kirkerådet.

Kirkemøtet støttet forslaget slik det ble framsett i høringsnotatet.

4.8.2 Departementets vurderinger

Departementet foreslår etter dette at det lovreguleres en klageadgang som innebærer at bispedømmerådet blir klageinstans dersom menighetsrådet eller kirkelig fellesråd treffer vedtak om å avslå innsyn m.m. etter offentlighetsloven. Når det gjelder vedtak etter offentlighetsloven som treffes av bispedømmerådet, foreslås det at Kirkerådet blir klageinstans.

Det antas at dette i hovedsak vil dreie seg om klage på innsynskrav i bispedømmerådene, og særlig da i tilsettingssaker. Omfanget av klagesaker i disse tilfellene antas å være forholdsvis beskjedent.

Departementet har vurdert om det også bør etableres et klageorgan for vedtak etter offentlighetsloven som treffes av Kirkerådet, Kirkemøtet, Bispemøtet og Den norske kirkes lærenemnd. En slik ordning anses å være av mindre praktisk betydning, og departementet har på denne bakgrunn ikke funnet grunnlag for å foreslå innført et klageorgan for disse.

4.9 Særskilte ugildhetsbestemmelser

Etter kirkeloven § 38 tredje ledd bokstav b skal kirkelig tilsatte som i denne egenskap har medvirket ved tilretteleggelsen av grunnlaget for en avgjørelse, eller ved tidligere avgjørelse i samme sak, alltid anses som ugild når saken behandles i et lovbestemt kirkelig organ. Biskopen regnes

ikke som kirkelig tilsatt i forhold til denne bestemmelse.

Bestemmelsens formuleringer er hentet fra lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven), § 40 nr. 3 bokstavene b og c. Formålet der er å hindre at administrativt ansatte i kommunen deltar som folkevalgt ved behandlingen av en sak de tidligere har behandlet som ansatt.

Det har vært noe uklarhet og ulike oppfatninger om rekkevidden av gjeldende kirkelige bestemmelser, ikke minst om den omfatter prester som etter bestemmelse i kirkeloven er medlem av lokalkirkelige rådsorganer i kraft av sin stilling som prest.

I høringsnotatet vurderte departementet å innskrenke de særskilte habilitetsbestemmelsene til lokalkirkelige organer, og bare gjøre dem gjeldende for tilsatte i soknet. Forslaget siktet mot å klargjøre at prester som er medlem av rådsorganer ex officio ikke skulle være omfattet av bestemmelsene. Det særskilte unntaket for biskop kunne da oppheves.

4.9.1 Høringen

Det er ikke mange som har uttalt seg om dette spørsmålet, men de fleste som berørte forslaget gikk imot. Et mindretall av de fellesrådene som har avgitt høringsuttalelse ytret seg om dette forslaget. Av disse var det kun en tredjedel som støttet forslaget. Av de øvrige organer var det kun 7 som uttalte seg om denne endringen. Av disse var det drøyt halvparten som støttet endringen. Blant dem var tre av biskopene/bispedømmerådene, samt Den norske kirkes presteforening.

Presteforeningen uttalte: *Presteforeningen støtter endringen i kirkelovens § 38, 3. ledd b, saksbehandlingsregler som gis for å skape klarhet og som ikke innebærer realitetsendring i forhold til hvordan loven er blitt tolket.*

KA var uenig i departementets vurdering om at endringsforslaget primært var av lovteknisk karakter og ikke innebar realitetsendringer: *KA stiller seg spørrende til forslaget om å endre ugildhetsbestemmelsen i § 38 slik at de kun omfatter de som er tilsatt av menighetsråd eller kirkelig fellesråd. Vi vil her vise til den likelydende bestemmelsen i kommunelovens § 40 nr 3 som ifølge forarbeidene (NOU 1990:13 s.382) tar sikte på å forhindre «at saksbehandlere i kommune eller fylkeskommune også er medlemmer av de folkevalgte organer», idet man legger til grunn «at det er klart uheldig om den som medvirker ved saksforberedelse, tidligere avgjørelser, og kanskje også utformingen av saksfremleg-*

get til det folkevalgte organ i vedkommende sak, i neste omgang skal delta ved selve avgjørelsen som medlem av vedkommende folkevalgte organ.

Etter KAs oppfatning er det nettopp begrunnelsen bak bestemmelsen om at prester skal være representert i de lokalkirkelige råd; samhandling mellom de to kirkelige styringsstrukturene, som begrunner at inhabilitetsreglene også kan være relevant for prestene. Den reelle virkning av at presten unntas er at det åpnes for uheldig rolleblending. Hensynene bak habilitetsreglene; ”å sikre korrekte avgjørelser, opprettholde tilliten til dem som fatter avgjørelsen, og beskytte beslutningstakerne mot at det sås tvil om deres troverdighet” gjør seg gjeldende både for tilsatte i soknet og for presten når de er medlem av menighetsråd eller kirkelig fellesråd.

KA vil derfor anbefale at gjeldene bestemmelser i § 38 inntil videre videreføres. Vi anbefaler at departementet i stedet utarbeider en rundskriv e.l. som kan bidra til større klarhet i praktisering av bestemmelsen og for å unngå utilsiktede konsekvenser. Vi viser her bl.a. til en unntaksbestemmelse i kommunelovens § 40 nr. 3 B som ikke har sin parallell i kirkelovens bestemmelse.

Kirkemøtekomiteen opplever at bestemmelsen slik den er utformet har gitt grunnlag for ulike tolkninger og praksis i menighetene. Dette er uheldig og skaper ofte frustrasjon og konflikter. Kirkemøtet slutter seg etter dette ikke til departementets forslag til endring i kirkeloven § 38.

Kirkemøtet ber departementet i kontakt med berørte instanser, utarbeide et rundskriv som nærmere presiserer hvordan ugildhetsbestemmelsene i kirkeloven § 38 skal forstås og praktiseres.

4.9.2 Departementets vurderinger

Etter departementets oppfatning avdekker høringsuttalelsene at det blant sentrale kirkelige instanser både er ulik oppfatning om hvordan gjeldende bestemmelser skal forstås og reell uenighet om hvordan reglene bør være.

Forvaltningsloven gjelder for den virksomhet som drives av lovbestemte kirkelige organer. Her finnes bestemmelser som regulerer offentlige tjenstemenns habilitet. Etter kommuneloven § 40 gjelder forvaltningslovens regler om inhabilitet også for folkevalgte, og det er dessuten fastsatt særskilte inhabilitetsbestemmelser, som i alminnelighet har som formål å avveie hensynet til legitimiteten i de vedtak som fattes mot hensynet til legaliteten i organets sammensetning. Det er dette som også er bakgrunnen for at regler som tilsvarende kommunelovens inhabilitetsbestemmel-

ser gjennom kirkeloven § 38 er gjort gjeldende for valgte kirkelige organer.

På kommunesektoren innebærer reglene at en som er ansatt i kommunen, og som i denne egenkap har forberedt en sak for behandling i kommunestyret, blir inhabil ved behandling av saken i kommunestyret dersom vedkommende er valgt som medlem der.

Det er særlige forhold knyttet til at prester, proster og biskoper etter kirkeloven er medlem av menighetsråd, kirkelig fellesråd, bispedømmerråd og Kirkemøtet i kraft av sin stilling. Disse er kirkelig tilsatte, men organisert som statlige tjenestemenn i en egen virksomhet. Formålet med at prestskapet er representert i rådene er å legge til rette for samhandling mellom de to kirkelige styringsstrukturene, som gjerne har vært betegnet som ”embete og råd”.

Biskopen har etter gjeldende bestemmelse ikke vært regnet som kirkelig tilsatt i relasjon til de særskilte habilitetsbestemmelsene i § 38. Dette har vært begrunnet i biskopens særlige tilsynsansvar.

Det er etter departementets vurdering grunn til også å regulere særskilt spørsmålet om presters habilitet i de lokalkirkelige organene. Dette aktualiseres særlig når menighetsrådet skal treffe vedtak om visse alternativer vedrørende gudstjenestelivet. Det er særlig i slike saker vedkommende prest kan komme til å forberede saken for menighetsrådets behandling som prest, og ikke bare som medlem av rådet. Gudstjenestelivet og de kirkelige handlingene er i hovedsak prestens ansvarsområde, men i noen konkrete spørsmål er avgjørelsesmyndigheten gjennom bestemmelser til liturgi lagt til menighetsrådet. Dersom presten har forberedt en slik sak for menighetsrådet, som kan gjelde bruk av alternativ musikk, bibelsk salme, tekstlesere, ofring, form av Herrens bønn og nattverd, jf. Gudstjenestebokens Alminnelige bestemmelser pkt C, bør presten ikke anses for inhabil når menighetsrådet skal treffe vedtak. Det er særlig med sikte på behandling av slike saker det er fastsatt at presten skal sitte i menighetsrådet i kraft av sin stilling.

Departementet mener dette bør klargjøres gjennom den foreslåtte lovendringen. Det fremmes på denne bakgrunn forslag om at bestemmelsen om at biskopen ikke regnes som kirkelig tilsatt i forhold til de særskilte habilitetsbestemmelsene i kirkeloven § 38 tredje ledd utvides til også å omfatte prost og annen prest som i kraft av sin stilling eller etter oppnevning av biskopen er medlem av et menighetsråd eller kirkelig fellesråd.

5 Endring i lov om helligdager og helligdagsfred

Etter lov 24. februar 1995 nr. 12 om helligdager og helligdagsfred § 2 bokstav e er første påskedag helligdag. Det er i lovteksten inntatt en formulering som nærmere identifiserer hvilken dag dette dreier seg om: *første søndag etter første fullmåne som inntreffer på eller etter 21. mars (ved skuddår 20. mars).*

Departementet er i brev av 21. august 2009 fra Almanakk-komiteen ved Universitetet i Oslo gjort oppmerksom på at formuleringen inneholder en feil og at parentesens (ved skuddår 20. mars) bør oppheves. Det er truffet enstemmig vedtak om denne anbefalingen i komiteen.

Formålet med den aktuelle bestemmelsen i helligdagsloven er først og fremst å fastslå at første påskedag hører inn under helligdagene etter loven. Plassering av helligdagene følger i hovedsak av sedvane og tradisjon. Første gang parentesformuleringen vil angi feil dato for første påskedag er i 2076, da parentesformuleringen vil gi påskedag 22. mars, mens det riktige er 19. april.

Departementet vil likevel anbefale at formuleringen nå rettes opp i samsvar med vedtaket i Almanakk-komiteen og fremmer forslag i samsvar med dette.

6 Endring i lov om Opplysningsvesenets fond

Ved lov 28. november 2008 nr. 81 om endring i lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond ble det tilføyd et nytt annet ledd i § 5 med følgende ordlyd: *For festetomter under fondet som er bestemte til bustadhus, kan Kongen, utan hinder av første ledd, i instruks fastsetje særskilde føresegner om innløyasing og festeavgift.*

Bakgrunnen for lovendringen er gitt i Ot. prp. nr. 60 (2007-2008). Det fremgår her at en slik bestemmelse ble ansett som nødvendig for at ikke fondslovens bestemmelser skulle utgjøre en lov-messig hindring for at den såkalte tomtefesteinstruksen fastsatt ved kongelig resolusjon 14. september 2007 kunne gis anvendelse for festetomter

som eies av Opplysningsvesenets fond (OVF). Det ble lagt til grunn at fondslovens da gjeldende § 5 satte strengere rammer for bruken av midlene enn det som følger av Grunnloven § 106.

Ved Høyesteretts dom av 12. mai 2010 (Rt. 2010 side 535) ble tomtefesteinstruksen kjent ugyldig for så vidt den pålegger Opplysningsvesenets fond å regulere festeavgifter og innløse festetomter på vilkår som angitt i instruksen. Høyesteretts domspremissar innebærer at det vil være i strid med Grunnloven § 106 å gi en slik instruks som fondsloven § 5 andre ledd gir hjemmel til.

Bestemmelsen er etter dette uten betydning og kan oppheves.

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

Utgifter til anlegg, drift og forvaltning av kirkegård utredes etter gravferdsloven § 3 annet ledd av kommunen. Drifts- og forvaltningsansvaret ligger som normalordning til kirkelig fellesråd. Spørsmålet om økonomiske og administrative konsekvenser av de foreslåtte lovendringene i gravferdsloven vil derfor i hovedsak være et spørsmål om endringene påvirker kommunenes finansieringsansvar og kirkelig fellesråds drifts- og forvaltningsansvar.

Den foreslåtte bestemmelsen om at gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn fastslår en plikt som allerede følger av den alminnelige tros- og livssynsfrihet. Den utløser derfor i seg selv ikke nye utgifter for kommunen. Den nye bestemmelsen klargjør imidlertid kravet om at en forholdsmessig rimelig andel av de ledige gravene skal være særskilt tilrettelagt for å imøtekomme religiøse minoriteters behov.

Forslaget om at kirkelig fellesråd pålegges kostnadsansvaret for gravferd i særskilt tilrettelagt grav i en annen kommune medfører at noen kostnader som nå belastes private, blir et kommunalt finansieringsansvar. Det er ikke mulig nøyaktig å tallfeste de økonomiske konsekvensene av bortfallet av privatfinansiering. Sett i forhold til at det allerede er anlagt over 50 særskilt tilrettelagte gravplasser, vil de økonomiske konsekvenser for kommunesektoren som helhet kunne betegnes som små. Kostnaden ved gravlegging i annen kommune vil i praksis i hovedsak være utgifter som påløper i kommuner med få muslimske innbyggere. Utgiftene antas derfor å være lave for den enkelte kommune og spredt på mange.

Det finnes ikke noen fullstendig oversikt over hvor mange som blir gravlagt i særskilt tilrettelagt grav i en annen kommune enn bostedskommunen. I hovedsak handler dette om gravlegging av muslimer, og i praksis skjer slik gravlegging stort sett i de større byene. Det er opplyst at det i 2009 i kommunene Bergen, Stavanger og Trondheim til sammen var 10 gravlegginger av muslimer som ikke var bosatt i disse kommunene, mens det i Oslo samme år var 21 gravlegginger av utenbys muslimer. I Oslo koster en slik gravlegging og festavgift i fredningstiden til sammen ca. 11 500 kr.

Dersom en legger til grunn at det skjer ca. 40 slike gravlegginger i året, vil det samlede bortfallet av privatfinansiering utgjøre i underkant av 0,5 mill. kroner på landsbasis.

Avdøde har imidlertid rett til fri grav i sin hjemkommune, og ordningen omfatter bare gravlegging i særskilt tilrettelagt grav når det i avdødes hjemkommune ikke finnes slike graver. Den nye utgiften for kommunene innebærer derfor ikke en økning av den lovregulerte utgiftsforpliktelsen, og må sees i sammenheng med den kostnad som ville ha påløpt om vedkommende hadde blitt gravlagt i sin egen kommune.

KA framholder i sin høringsuttalelse at følgende ønsker fra pårørende er eksempler på utfordringer som primært ikke har formelle begrensninger, men som kan gi økte kostnader/ressursbruk/investeringsbehov:

- Ønske om særskilt tilrettelagt grav (vil i særlig grad gjelde tilrettelegging for muslimsk gravlegging)
- Spesielle ønsker om tidspunkt for gravlegging (kveld, helg, høytider)
- Tilrettelegging for rituell vask i forbindelse med gravleggingen
- Ønske om at pårørende er til stede under kremasjon (vil ofte forutsette ombygging av krematorium)
- Gravlegging i anonym eller navnet minnelund
- Etablering av egne felt for ulike religioner/livssyn

KA støtter et lovforslag som utvider pliktene til lokale gravferdsmyndighet, men vi vil understreke at dette er en utvidelse av plikter som i mange tilfeller vil gi gravferdsforvaltningen økte investerings- og driftskostnader.

(...)

KA finner grunn til å minne om at staten tidligere ikke har uttrykt en slik generell plikt/forventning overfor gravferdsmyndighetene (...) og synes at høringsnotatet undervurderer de kostnadmessige effektene av de foreslåtte lovendringene.

Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) har meldt at de ikke har merknader til de forslag som var sendt på høring.

Departementet er oppmerksom på at gravferdsvirksomheten i et flerkulturelt og flerreligiøs samfunn, der man søker å sette brukernes behov i sentrum, er mer kostnadskrevende enn i tidligere tider. Dette er forhold som bevilgende myndigheter vil måtte legge vekt på. Det er imidlertid departementets vurdering at de lovforslag som her fremmes, ikke i seg selv har økonomiske konsekvenser ut over det som det er redegjort for ovenfor.

Den foreslåtte bestemmelsen om krigsgraver og krigskirkegårder har i seg selv ingen økonomiske eller administrative konsekvenser. En endring i forvaltningsordninger vil departementet komme tilbake til, med en gjennomgang av økonomiske og administrative konsekvenser.

Endringene i bestemmelsene vedrørende frister og meldingsrutiner ved gravferd innebærer en administrativ forenkling for kirkelig fellesråd.

Når det gjelder hjemmel for å innhente politiattest, vises til Prop 12 L (2009–2010), jf. Ot. prp. nr. 108 (2008–2009) om politiregisterloven, der det heter:

Ikrafttredelse av enkelte bestemmelser i den nye politiregisterloven vil medføre betydelige økonomiske og administrative konsekvenser. Behovet for bevilgningsendringer knyttet til ikrafttredelse av disse bestemmelsene vil måtte vurderes i forhold til og tilpasses det økonomiske opplegget i statsbudsjettet for det enkelte år. Det er derfor ikke nå mulig å angi et tidspunkt for når disse bestemmelsene vil kunne tre i kraft.

Siden det nå er forutsatt at alle hjemler for utstedelse av politiattest skal være hjemlet i lov, vil de hjemlene som nå er nedfelt i strafferegisterforskriften, flyttes til særlovgevingen i den grad angjeldende område reguleres av særlov. For de områdene som ikke reguleres av egen lov, vil hjemlene bli overført til den nye forskriften til politiregisterloven. Justisdepartementet arbeider for tiden med en omfattende forskrift til politiregisterloven. Regler om politiattest utgjør en del av dette arbeidet. I påvente av dette er den nye politiregisterloven ennå ikke trådt kraft.

I proposisjonen om politiregisterloven vises det til at økte kostnader grunnet nye hjemler for bruk av politiattester må beregnes i forbindelse med forslag til endringer i spesiallovgevingen.

Ettersom det er den enkelte som selv skal innhente attest hos politiet, antas hjemmelen for å innhente politiattest ikke å ha vesentlige økonomiske eller administrative konsekvenser for de kirkelige organene. Konsekvensene for dem vil

være begrenset til noen endrede administrative rutiner ved tilsetting og engasjement av frivillige.

Forslaget vil primært ha ressursmessige konsekvenser for politiet ved at det skal utstedes et økt antall slike attester. Justisdepartementet har opplyst at kostnaden ved å utstede politiattest utgjør ca. kr 190 pr. attest. De ressursmessige konsekvenser for politiet må etter dette ses i lys av hvor mange nye politiattester som vil bli etterspurt som følge av den foreslåtte bestemmelsen i kirkeloven. Dette omfanget er usikkert, og må baseres på en del skjønnsmessige vurderinger inntil det eventuelt foreligger erfaringstall, jf. følgende:

I Den norske kirke er det ca 8 000 kirkelige stillinger. Dersom det legges til grunn en gjennomsnittlig turnover på rundt 10 pst., (som antas å være noenlunde realistisk), gir dette ca. 800 tilsettinger pr. år. Om en skjønnsmessig går ut fra at det i halvparten av tilsettingssakene vil være aktuelt å kreve framlagt politiattest, vil dette i så fall gjelde i 400 tilsettingssaker i året.

Som ved tilsettinger, vil omfanget av frivillige som utfører oppgaver overfor mindreårige, og som det vil være aktuelt å be om politiattest for, være avhengig av de kirkelige organenes skjønnstøvelse. Tall fra menighetene i 2006 viser at ca. 19 000 frivillige medarbeidere da var engasjert innen barne- og ungdomsarbeidet. Mange av de frivillige medarbeiderne innen barne- og ungdomsarbeidet er imidlertid organisert gjennom de frivillige kristelige organisasjonene. Disse medarbeiderne er allerede omfattet av den ordning for politiattest i frivillige organisasjoner som ble innført fra 1. januar 2006. Med bakgrunn i dette har departementet skjønnsmessig anslått at det kan være aktuelt for kirkelige organer å innhente politiattest for 5 000–7 000 frivillige medarbeidere, under forutsetning om at det blir innhentet attest også for dem som allerede er i frivillig tjeneste. Tallet gjelder det første året, og omfanget vil deretter være synkende.

Klageadgangen som foreslås innført for vedtak etter offentlighetsloven medfører at kirkelige organer må behandle klagesaker der det har vært nektet innsyn. Det er svært få slike saker, og departementet legger derfor til grunn at den foreslåtte endringen har begrensede økonomiske og administrative konsekvenser.

De øvrige forslagene til endringer er uten nevneverdige økonomiske og administrative konsekvenser.

8 Merknader til de enkelte bestemmelsene

8.1 Merknader til endringer i gravferdsloven

Til § 1

Bestemmelsen i paragrafens første ledd er ny, men viderefører det som følger av den alminnelige tros- og livssynsfrihet, at gravplassmyndighetene og andre i rimelig grad bør imøtekomme religiøst og livssynsmessig begrunnede ønsker ved gravlegging. Bestemmelsen innebærer at det skal tas hensyn til de særskilte behov som medlemmer av tros- og livssynsminoriteter har i forbindelse med gravferd, og at det er hensynet til avdødes religion eller livssyn som skal tillegges særlig vekt. Den innebærer en tilskyndelse i retning av å legge forhold praktisk til rette, og også å ta i bruk den myndighet organene har til å fravike gjeldende regelverk når dette er rimelig og nødvendig for å imøtekomme slike ønsker.

Bestemmelsen retter seg mot dem som sørger for gravferden, mot begravellesbyråer og andre som medvirker ved gjennomføringen, mot dem som drifter krematorier og gravplasser, mot kirkelig fellesråd og andre som utøver forvaltningsmyndighet etter gravferdsloven og tilhørende forskrifter, og mot kommuner og andre som tilrettelegger grunnlaget for gravferdsforvaltning og drift av gravplasser.

Bestemmelsen har også konsekvenser for forståelsen av de krav til gravplasser som følger av gravferdsloven § 2. Etter denne bestemmelse skal det i hver kommune være gravplass med ledige graver for minst 3 pst av kommunens befolkning. Den foreslåtte endringen i gravferdsloven § 1 klargjør at kravet om ledige graver også medfører et krav om at en forholdsmessig rimelig andel av disse skal være særskilt tilrettelagt for å imøtekomme religiøse og livssynsmessige minoriteters behov. Det innebærer at spørsmålet om det må anlegges særskilte tilrettelagt graver i kommunen vil være avhengig av hvor mange innbyggere det er i vedkommende kommune som må forventes å ha behov for særskilt tilrettelagt grav. For mindre kommuner vil behovet for særskilt tilrettelagte graver kunne ivaretas gjennom i et samarbeid

mellom flere kommuner, jf. gravferdsloven § 6 annet ledd.

Til § 2

Opphevelse av § 2 første ledd annet punktum innebærer i hovedsak en tilpasning til gjeldende praksis. Det vil etter samme ledds første punktum fortsatt være krav om at det skal anlegges gravplass i hver kommune.

Til § 4

Endringene i § 4 første ledd tydeliggjør at det ikke kan treffes vedtak om anlegg, utvidelse, nedleggelse eller annen vesentlig endring på gravplass uten at vedkommende kommune gir sin tilslutning til det. De særskilte bestemmelser om menighetsmøtets uttalerett i § 4 tredje ledd oppheves. Forvaltningslovens regler om saksbehandling vil fortsatt gjelde for slike saker.

Til § 5

Det foretas endringer som medfører at begrepet vigsling erstattes med *seremoni*. Endringen innebærer at vigsling ikke lenger omtales som noe som tillates *gjort med* hele eller deler av gravplassen, men i stedet reguleres som en handling som kan tillates gjennomført *på stedet*. Videre tas det inn bestemmelse som stiller krav til utformingen og gjennomføringen av denne vigslingsordningen, jf. straffeloven § 142. Ordningen utvides til også å omfatte uregistrerte trossamfunn og livssynssamfunn som er virksomme på stedet. Den norske kirke likestilles med de øvrige tros- og livssynssamfunn ved at den ikke nevnes særskilt.

Til § 6

Endringen i § 6 første ledd innebærer at retten til å fri grav for dødfødt barn utvides fra å gjelde i morens bopelkommune til også å gjelde den kommunen hvor barnets far har bopel. Departementet legger til grunn at mor er nærmest til å treffe avgjørelse i tilfelle far og mor skulle være uenige

om i hvilken kommune retten til fri grav skal gjøres gjeldende.

§ 6 annet ledd endres slik at kirkelig fellesråd i hjemkommunen pålegges kostnadsansvaret for gravferd som pga religiøst eller livssynsmessig begrunnede ønsker om særskilt gravleggingsform foregår i en annen kommune enn der avdøde har rett til fri grav. Kostnadsansvaret gjelder når gravleggingen i grav som er særskilt tilrettelagt for å imøtekomme religiøst eller livssynsmessig begrunnede ønsker, og utløses bare når hjemkommunen ikke selv har tilrettelagt for slike graver. Det følger av kirke-loven § 15 første ledd bokstav b at det er vedkommende kommune som etter budsjettforslag fra kirkelig fellesråd utreder fellesrådets utgifter til dette.

Størrelsen på den kostnaden som skal dekkes, fastsettes av kommunen der gravleggingen finner sted, etter forslag fra fellesrådet, jf. gravferdsloven § 21 annet ledd. Vedtak om slik avgift vil i likhet med vedtak etter gravferdsloven § 21 annet ledd og § 6 annet ledd være forskrift etter forvaltningsloven, og etter dette ikke være vedtak som kan påklages.

Til § 9

Endringen i paragrafens annet ledd er begrunnet i at begrepet *partnerskapsliknende* etter gjeldende rett nå fullt ut er dekket av begrepet *ekteskapsliknende*.

Paragrafens sjette ledd oppheves som en følge av at spørsmål om kirkelig medvirkning ved gravferd med askespredning ikke lenger reguleres gjennom gravferdsloven, jf. merknaden til § 20.

Til § 10

Endringen i paragrafens første og annet ledd innebærer at den særskilte bestemmelsen om kremasjonserklæring oppheves, og at det fastsettes som normalordning at kremasjon kan skje, med mindre det er kjent at dette var i strid med avdødes ønske.

Det vil fortsatt være mulig for en person å treffe bindende beslutning om at han eller hun etter sin død skal kremeres. Det må etter endringen skje i medhold av, og innenfor rammen av, den ordning som er regulert i gravferdsloven § 9 første ledd.

Endringen i tredje ledd innebærer at fristen for når gravlegging skal skje, forlenges. Formålet med endringen er å legge til rette for større fleksibilitet ved fastsettelse av gravferdstidspunkt, jf. § 12.

Det ligger til grunn for endringen at det de aller fleste steder er kjølerom som gjør at kisten kan oppbevares tilfredsstillende i tiden fram til gravferd. En frist på 10 dager vil bare kunne praktiseres der det er tilfredsstillende kjølt oppbevaringsrom for kister, jfr. § 13 tredje ledd.

Opphevelsen av kravet om legeerklæring i paragrafens fjerde ledd er en tilpasning til gjeldende praksis.

Til § 11

Opphevelsen av kravet i § 11 annet og tredje punktum om legeerklæring, eventuelt utskrift av kremasjonsregisteret, ved begjæring om gravlegging er en tilpasning til gjeldende praksis.

Til § 12

Endringen i § 12 første ledd innebærer at fristen for når gravlegging skal skje, forlenges. Formålet med endringen er å legge til rette for større fleksibilitet ved fastsettelse av gravferdstidspunkt. Det gjøres tilsvarende endringer for kremasjon i § 10.

Det ligger til grunn for endringen at det de aller fleste steder er kjølerom som gjør at kisten kan oppbevares tilfredsstillende i tiden fram til gravferd. En frist på 10 dager vil bare kunne praktiseres der det er tilfredsstillende kjølt oppbevaringsrom for kister, jfr. § 13 tredje ledd.

Til § 13

Som følge av endringene i § 10, er det foretatt noen tekniske justeringer av henvisningene i § 13 første og annet ledd.

De forlengede fristene i §§ 10 og 12 forutsettes å medføre mindre behov for å fravike bestemmelsene ved å forlenge fristen. Hjemmelen for dette er likevel videreført i paragrafens annet ledd. Det forutsettes bare å være behov og grunnlag for å forlenge fristen når det foreligger tungtveiende grunner.

Etter den nye bestemmelsen i paragrafens tredje ledd, vil kirkelig fellesråd under gitte forutsetninger ha plikt til å forkorte fristen for når gravlegging og kremasjon skal finne sted. Bakgrunnen for bestemmelsen er den utvidelse av fristen fra 8 til 10 dager som er gjennomført i §§ 10 og 12. Som omtalt i merknaden til § 12, ligger det til grunn for endringen at det de aller fleste steder er kjølerom som gjør at kiste kan oppbevares tilfredsstillende i 10 dager. På de steder der det ikke er tilfredsstillende kjølt oppbevaringsrom, og i situasjoner der kiste ikke kan oppbevares tilfreds-

stillende i 10 dager, vil kirkelig fellesråd etter bestemmelsen her ha en plikt til å forkorte fristen i §§ 10 og 12.

Til § 20

Opphevelsen av paragrafens annet ledd siste punktum innebærer at spørsmål om kirkelig medvirkning ved gravferd med askespredning ikke lenger reguleres gjennom gravferdsloven. Det vil fortsatt kunne reguleres gjennom særskilt regelverk for Den norske kirke, jf. merknaden til § 9.

Til § 23

Bestemmelsen i nytt tredje ledd er ny og innebærer at kirkelig fellesråd, eller kommunen der denne utøver gravferdsmyndighet, vil ha plikt til årlig å innby de tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet til et møte for å drøfte hvorledes hensynet til tros- og livssynssamfunnenes ulike behov ved gravferd kan ivaretas. Med tanke på hva som er mest hensiktsmessig i små kommuner, er det åpnet for at møtet kan avholdes som et felles møte for flere kommuner. Det må antas at det i større kommuner vil være behov for hyppigere møter, og dette må vurderes ut fra de lokale forhold. Lovens bestemmelse inneholder kun minimumskravet.

Til § 23a

Bestemmelsen er ny og har som formål å sikre en bedre og mer ensartet forvaltning av krigsgraver og krigsgravplasser.

Bestemmelsen bekrefter og viderefører den praksis som har vært, og som samsvarer med de internasjonale forpliktelser Norge har. Dette innebærer at krigsgravene, enten de ligger på vanlige gravplasser eller på særskilt anlagte krigsgravplasser, er fredet uten tidsbegrensing, og at det ikke kan kreves festeavgift for slike graver.

Departementet vil med forskrift i medhold av den foreslåtte bestemmelsen kunne fastsette nærmere regler om kirkelig fellesråds ansvar for å stille krigsgraver på de ordinære gravplassene.

Kostnadene forbundet med dette vil som tidligere bli dekket over statsbudsjettet.

8.2 Merknader til endringer i kirkeloven

Til § 2

Endringen i paragrafens første og annet ledd innebærer at prestegjeld ikke lenger vil være et lovregulert nivå i den kirkelige inndeling. Endringen har i seg selv liten materiell betydning.

Til § 3

Endringene i paragrafens nr. 4 innebærer at det i kirkeloven ikke lenger vil være særbestemmelser om barns rett til å uttale seg når det skal treffes avgjørelse om dets kirketilhørighet. De bestemmelser som er gitt i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven), vil gjelde fullt ut også for barnets kirkelige forhold.

Til § 5

Endringen i § 5 tredje ledd innebærer at den myndighet departementet har hatt til å foreta tilpasninger av bestemmelsene om kirkelig fellesråd i prestegjeld hvor ikke alle sokn hører til samme kommune, nå utvides til å gjelde i prosti hvor ikke alle sokn hører til i samme kommune. Endringen åpner blant annet for at det som permanent ordning kan tillates etablert ett fellesråd for soknene i flere kommuner som ligger i samme prosti.

Til § 6

Begrepet prestegjeld foreslås tatt ut av lovbestemmelsen som følge av at dette er erstattet av prostiet som tjenestedistrikt for menighetsprestene, jf. merknad til § 2. Hver sokneprest skal likevel ha (minst) ett sokn som sitt særskilte arbeidsområde, og denne skal som hovedregel ha sete i vedkommende menighetsråd, jf. bestemmelsen i paragrafens første ledd. Den foreslåtte bestemmelsen i femte ledd innebærer at biskopen, når det måtte finnes hensiktsmessig, kan fastsette at en annen prest enn det som følger av første ledd skal ha rett og plikt til å være fast medlem av et menighetsråd.

Til § 9

Opphevingen av paragrafens femte ledd innebærer at menighetsrådets uttalerett ved endring av arbeidsfordeling mellom prester ikke lenger vil være vil særlig regulert i kirkeloven. Uttaleretten vil fortsatt være regulert gjennom saksbehand-

lingsreglene for fastsetting av instruks (Tjenestehandling for menighetsprester § 15) og gjennom forvaltningslovens alminnelige regler.

Til § 11

Endringen i annet ledd innebærer at de saksområder der det er nødvendig å innhente menighetsmøtets uttalelse, begrenses til å omfatte store saker vedrørende kirkebygget og soknets grenser. Endringen begrenser ikke menighetsmøtets uttalerett, idet møtet fortsatt etter paragrafens siste ledd kan uttale seg om enhver sak det selv ønsker å ta opp. Det vises for øvrig til merknadene til gravferdsloven § 4 tredje ledd.

Til § 14

Endringen i annet ledd bokstav b innebærer at kirkegård erstattes med gravplass. Endringen har ingen materiell betydning.

Til § 15

Endringen i første ledd bokstav b innebærer at kirkegård erstattes med gravplass. Endringen har ingen materiell betydning.

Til 25

Endringen i paragrafens tredje ledd tydeliggjør at Kirkerådet har hjemmel til å fastsette at tjenestemenn under rådet kan tilsettes av et tilsettingsråd.

Til § 29

Endringen i paragrafens første punktum innebærer at det ikke lenger vil bli stilt krav om medlemskap i Den norske kirke for lærere ved teologisk fakultet. Endringen er en tilpasning til gjeldende praksis og medfører ingen umiddelbar realitetsendring. Kravet om at kirkelige ombud skal være medlem av Den norske kirke medfører fortsatt at bare de lærere ved fakultetet som er medlem av Den norske kirke kan oppnevnes som medlem av Den norske kirkes lærenemnd etter kirkeloven § 27 første ledd, bokstav b.

Den nye bestemmelsen i paragrafens annet ledd innebærer at lovbestemte organer i Den norske kirke kan kreve framlagt barneomsorgsattest i samsvar med politiregisterloven § 39. Som lovbestemte kirkelige organer regnes menighetsråd, menighetsmøtet, kirkelig fellesråd, bispedømmesråd, kirkeråd, kirkemøtet, bispemøtet og Den norske kirkes lærenemnd. Slik attest kan utstedes for

person som lønnet eller ulønnet skal ansettes, utføre oppgaver eller inneha tillitsverv der vedkommende vil ha omsorg for eller oppgaver knyttet til mindreårige (personer under 18 år). Hjemmelen omfatter også utstedelse av attest for personer som skal ordineres eller vigsles til kirkelig tjeneste.

Formålet med bestemmelsen er å beskytte mindreårige mot personer som har en fortid som kan gjøre dem uegnet til å ha oppgaver overfor mindreårige. Bestemmelsen retter seg både mot ansatte og frivillige i virksomhet organisert av lovbestemte organer i Den norske kirke.

Opplysninger fra vandelskontroll i form av politiattest kan etter politiregisterloven § 37 bare brukes for å utelukke personer fra stilling, virksomhet, aktivitet eller annen funksjon dersom utelukkelse kan forhindre at personer begår overgrep mot eller har skadelig innflytelse på mindreårige, eller bidrar til å øke tilliten til at mindreårige tas hånd om av skikkede personer.

Politiregisterloven gir de generelle rammene omkring utstedelsen av politiattester, og det er således reglene om barneattester i politiregisterloven §§ 37 og 39 som angir de nærmere bestemmelsene, blant annet om attestenes formål og innhold.

Det vil være den enkelte person som selv må få utstedt politiattest og fremlegge denne for rette vedkommende.

Som følge av endringene i paragrafens bestemmelser er det foretatt en mindre justering i overskriften.

Til § 37

Bestemmelsen gir som før hjemmel for føring av kirkebøker med registre over personer som blir døpt, konfirmert, vigslet til ekteskap og jordfestet, samt over personer som melder seg inn i eller ut av Den norske kirke. Registerne er etter lov av 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) § 33 unntatt fra konsesjonsplikt.

Endringen har ingen umiddelbare følger. Bestemmelsen åpner imidlertid for at departementet i egne regler kan legge til rette for at dagens ordning med papirbaserte kirkebøker erstattes av en ordning der informasjonen om utførte kirkelige handlinger registreres i kirkens medlemsregister. Som hovedregel legges til grunn at det da fortsatt skal registreres de opplysninger som kirkebøkene, slik de i dag er utformet, gir grunnlag for. Dette omfatter i tillegg til den personen som er gjenstand for den kirkelige hand-

lingen, også foreldre og faddere ved dåp, foreldre ved konfirmasjon og forlovere ved ekteskapsinngåelse.

Til § 38

Endringen annet ledd innebærer at vedtak etter offentleglova som er truffet av menighetsråd, kirkelig fellesråd eller bispedømmeråd kan påklages.

Endringen i tredje ledd bokstav b innebærer at unntaket for biskopen fra den særskilte bestemmelsen om ugildhet utvides til også å omfatte prost og annen prest som enten i kraft av sin stilling eller etter oppnevning av biskopen er medlem av et organ for soknet, jf. kirkeloven § 6 første og femte ledd og § 12 første ledd bokstav c. Endrin-

gen sikter mot å klargjøre at en prest som på et slikt grunnlag er medlem av menighetsråd eller kirkelig fellesråd, ikke blir ugild når rådet behandler en sak som vedkommende i egenskap av prest har tilrettelagt grunnlaget for.

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i gravferdsloven og enkelte andre lover.

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i gravferdsloven og enkelte andre lover i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i gravferdsloven og enkelte andre lover

I

I lov 7. juni 1996 nr. 32 om kirkegårder, kremasjon og gravferd gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravferdsloven).

Uttrykket "kirkegård" endres til "gravplass" i:

1. Overskriften i kapittel 1
2. § 1 første, annet og tredje ledd
3. Overskriften i § 2 og § 2 første og annet ledd
4. § 3 første og annet ledd
5. Overskriften i § 4 og § 4 første og tredje ledd
6. Overskriften i § 5 og i selve bestemmelsen
7. § 6 første og annet ledd
8. § 7 første ledd
9. Overskriften i § 8 og § 8 første ledd
10. § 14 første og annet ledd
11. § 18 annet og tredje ledd
12. § 21 første ledd
13. § 22
14. § 25 annet ledd

Overskriften i § 1 skal lyde:

§1. Grunnleggende bestemmelser.

§ 1 nytt første ledd skal lyde:

Gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn.

§ 2 første ledd annet punktum oppheves.

§ 4 første ledd skal lyde:

Anlegg, utvidelse, nedleggelse eller annen vesentlig endring av gravplass og bygninger på gravplass kan ikke skje *uten etter tilslutning fra kommunen og med tillatelse fra bispedømmerådet*. Bispedømmerådet kan sette vilkår for tillatelsen.

§ 4 tredje ledd oppheves.

§ 5 skal lyde:

§ 5. Innvielse av ny gravplass.

Tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet skal gis anledning til å gjennomføre en seremoni når en ny gravplass tas i bruk. En slik høytidelighet må ikke utformes eller gjennomføres slik at den forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for de andre tros- eller livssynssamfunnene som gravlegger sine medlemmer på den samme gravplassen.

§ 6 første ledd skal lyde:

Avdøde personer som ved dødsfallet hadde bopel i kommunen har rett til fri grav på gravplass her. Det samme gjelder dødfødte barn når *moren eller faren har bopel i kommunen.*

§ 6 annet ledd, nytt tredje punktum skal lyde:

Ved gravlegging i grav som er særskilt tilrettelagt for å imøtekomme religiøse og livssynsmessige minoriteters behov, dekkes kostnadene av kirkelig fellesråd i hjemkommunen når denne ikke selv har anlagt slike graver.

§ 9 annet ledd siste punktum skal lyde:

Ektefelles rett etter denne bestemmelsen gjelder tilsvarende for person som levde i *ekteskapsliknende samboerskap* med avdøde da dødsfallet fant sted.

§ 9 sjetten ledd oppheves.

§ 10 skal lyde:

§ 10. Kremasjon.

Kremasjon kan skje med mindre det er kjent at det var i strid med avdødes ønske.

Begjæring om kremasjon fremsettes av den som sørger for avdødes gravferd.

Minst 3 dager før kremasjonen skal finne sted, skal krematoriet varsle politiet på dødsstedet om begjæringen. Fristen omfatter den dag da kremasjonen skal finne sted, men ikke den dag da varsel gis. Lørdag, helligdag og dag som etter lovgivningen er likestilt med helligdag, regnes ikke med i fristen.

Politiet kan kreve kremasjonen utsatt der-

som det er grunn til å tro at det vil bli besluttet sakkyndig likundersøkelse i medhold av straffeprosessloven § 228.

Når kremasjonen har funnet sted, skal asken samles i en urne som deretter forsegles og merkes. Urnen skal oppbevares på en betryggende måte fram til gravleggingen. Urnen oppbevares av krematoriet eller *gravplassmyndigheten* i den kommunen hvor gravleggingen skal finne sted.

For kremasjon kan det kreves avgift.

§ 11 annet og tredje punktum oppheves.

§ 12 første ledd skal lyde:

Dersom avdøde ikke er blitt kremert, skal gravlegging skje senest 10 dager etter dødsfallet.

§ 13 skal lyde:

§ 13. Unntak fra reglene om frist for kremasjon og gravlegging.

Fristene i § 10 annet ledd og § 12 gjelder ikke når avdødes legeme skal nyttes i samsvar med bestemmelsene i lov 9. februar 1973 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m. eller det er besluttet sakkyndig likundersøkelse i medhold av straffeprosessloven § 228.

Kirkelig fellestråd kan forlenge fristene i § 10 annet ledd og § 12 dersom det foreligger tungtveiende grunner for det.

Dersom vilkårene for oppbevaring av kiste tilsier det, skal kirkelig fellestråd forkorte fristene i § 10 annet ledd og § 12.

Kirkelig fellestråds avgjørelse etter denne paragraf kan ikke påklages.

§ 20 annet ledd femte punktum oppheves.

§ 23 nytt tredje ledd skal lyde:

Den som har forvaltningsansvaret for gravlegging i kommunen innbyr minst en gang i året de tros- og livssynssamfunn som er virksomme på stedet til et møte for å drøfte hvordan tros- og livssynssamfunnenes behov ved gravferd kan ivaretas. Møtet kan avholdes som et felles møte for flere kommuner.

Ny § 23a skal lyde:

§ 23a. Krigsgraver.

Graver for utenlandske soldater og krigsfanger (krigsgraver) fra første og andre verdenskrig skal være fredet uten tidsbegrensning, holdes i hevd og forvaltet med den verdighet som deres egenart tilsier.

Departementet kan gi nærmere regler om forvaltning og vedlikehold av krigsgraver, krigsgravplasser og krigsminnesmerker.

II

I lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke gjøres følgende endringer:

§ 2 første ledd tredje punktum skal lyde:
Hvert sokn hører til ett *prosti*.

§ 2 første ledd fjerde punktum oppheves.

§ 2 annet ledd første punktum skal lyde:
Endringer i den kirkelige inndeling og navn på kirke, *sokn*, *prosti* og bispedømme fastsettes av Kongen.

§ 3 nr. 4 annet ledd annet punktum oppheves.

§ 5 tredje ledd skal lyde:

I prosti hvor ikke alle sokn hører til samme kommune, og i kommuner med særlig mange sokn, kan departementet foreta tilpasninger av bestemmelsene om kirkelig fellestråd.

§ 6 femte ledd skal lyde:

Biskopen kan bestemme at en annen prest enn soknepresten skal være medlem av menighetsrådet. Biskopen bestemmer også hvordan prestene skal være varamedlemmer for hverandre.

§ 9 femte ledd oppheves. Nåværende sjetten niende ledd blir femte til åttende ledd.

§ 11 annet ledd skal lyde:

Før vedkommende myndighet treffer avgjørelse, skal menighetsmøtet gis anledning til å uttale seg om oppføring eller nedlegging av kirke, og om deling, sammenslåing eller andre endringer i grensene for sokn.

§ 14 annet ledd bokstav b skal lyde:

b) anlegg, drift og forvaltning av *gravplasser*,

§ 15 første ledd bokstav b skal lyde:

b) utgifter til anlegg og drift av *gravplasser*,

§ 25 tredje ledd, nytt tredje punktum skal lyde:
Tilsettingsmyndighet kan delegeres til et tilsettingsråd.

§ 29 skal lyde:

§ 29. *Krav om medlemskap. Politiattest.*

Kirkelig tilsatte og *ombud skal* være medlem av Den norske kirke. Departementet kan dispensere fra kravet når særlige grunner tilsier det.

Lovbestemte organer i Den norske kirke kan kreve fremleggelse av barneomsorgsattest som nevnt i politiregisterloven § 39 første ledd, av person som lønnet eller ulønnet skal tilsettes, utføre oppgaver eller inneha tillitsverv der vedkommende vil ha omsorg for eller oppgaver knyttet til mindreårige.

§ 37 nytt annet ledd skal lyde:

Opplysninger som nevnt i første ledd, kan etter nærmere bestemmelser av departementet inntas i medlemsregister for Den norske kirke, jf. § 3 nr. 10.

§ 38 annet ledd, nytt annet og tredje punktum skal lyde:

Vedtak etter offentlighetsloven som er truffet av menighetsrådet eller kirkelig fellesråd, kan påklages til bispedømmerrådet. Vedtak etter offentlighetsloven som er truffet av bispedømmerrådet, kan påklages til Kirkerådet.

§ 38 tredje ledd bokstav b skal lyde:

b) Kirkelig tilsatte som i denne egenskap har medvirket ved tilretteleggelsen av grunnlaget for en avgjørelse, eller ved tidligere avgjørelse i samme sak, skal alltid anses som ugild når saken behandles i et lovbestemt kirkelig organ. Biskopen regnes ikke som kirkelig tilsatt i forhold til denne bestemmelse. *Det samme gjelder prost og annen prest som enten i kraft av sin stilling eller etter oppnevning av biskopen er medlem av et organ for soknet.*

III

I følgende bestemmelser skal uttrykkene "kirkegård" og "kyrkjegard" endres til "gravplass":

1. lov 23. oktober 1959 nr 3 om oreigning av fast eiendom § 2 første ledd nr. 1.

2. lov 13. juni 1969 nr. 25 om trudemssamfunn og ymist anna § 18 første og annet ledd.
3. lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt § 2-5 annet ledd (2) b. 2.
4. lov 15. juni 2001 nr 59 om stiftelser § 6 a).

IV

I lov 4. juli 2003 nr. 74 om hundehold gjøres følgende endringer:

§ 6 annet ledd bokstav b skal lyde:

b) i parker, *på gravplasser*, på og ved skoler, barnehager og anlegg for lek, idrett, sport eller rekreasjon,

§ 6 fjerde ledd skal lyde:

Kommunen kan gi forskrift om at hunder ikke har adgang til barnehager, skolegårder eller *gravplasser*.

V

I lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond gjøres følgende endringer:

§ 5 annet ledd oppheves.

§ 5 nåværende tredje ledd blir nytt annet ledd.

VI

I lov 24. februar 1995 nr. 12 om helligdager og helligdagsfred gjøres følgende endring:

§ 2 bokstav e) skal lyde:

e) første påskedag (første søndag etter første fullmåne som inntreffer på eller *etter 21. mars*),

VII

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelser til forskjellig tid.

Trykk: AS O. Fredt Arnesen. April 2011

241491